

Sprache, 190. — ⁶⁰ Novice 1843, 36. — ⁶¹ Novice 1853, 375. — ⁶² Vodnikov spomenik, 182. — ⁶³ A II. 71. — ⁶⁴ Imenoslovje Julijskih Alp, 55, op. 4. — ⁶⁵ LZ 1908, 310 d. — ⁶⁶ Die wohlöblichen landesfürstliche Hauptstadt Laibach, 5. — ⁶⁷ Archiv f. slavische Philologie XXXVI (1915), 451—2; Historična gramatika II, 62. — ⁶⁸ Geografski Vestnik 1930, 126—8. — ⁶⁹ Ramovš, Hist. gram. II, 62. — ⁷⁰ Pintar LZ 1908, 313. — ⁷¹ Gradivo V. št. 311, Schumi UB II. št. 35, Jaksch MC IV. št. 1816. — ⁷² Gradivo V. št. 489, Schumi UB II. št. 61. — ⁷³ Schumi UB II. št. 87. — ⁷⁴ ibid. št. 371. — ⁷⁵ Dasi je vodila tod, kakor vodi še danes, najmanj že v srednjem veku cesta, vendar se »strass« ne more nanašati na »strasse« — »cesta«, ker je svn. oblika za to straze. Razen tega imamo še en primer grajskega imena, kjer moramo izvajati »strass« iz slov. besede straža: Strassberg — Stražperk sev. od Mokronoga. 1169 Engelschaleus et Purchardus castellani de Strazberc (Jaksch I. št. 225); 1254 castrum Strazperch (Jaksch MC II. št. 617). Tu nas sicer »straz« lahko zavede preko »straze« na »strasse« — a bilo bi nesmiselno, ker o kaki cesti tam ni govora. — ⁷⁶ Gradivo IV. št. 338, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/VIII. — ⁷⁷ Schumi UB II. št. 174, Jaksch MC IV. št. 2441. — ⁷⁸ Einige Notizen über Gegend von Mannsburg MHVK 1848, 18. — ⁷⁹ Förstemann, Altdeutsches Namenbuch I (Personennamen), 928. — ⁸⁰ Gradivo IV. št. 451, Jaksch MC III. št. 1041. — ⁸¹ Gradivo V. št. 245, Schumi UB II. št. 30. — ⁸² Pintar LZ 1914, 566. — ⁸³ Gradivo IV. št. 246, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/II. — ⁸⁴ Valvasor XI. 365. — ⁸⁵ Prim. Fr. Levstik LZ 1882, 480 d; L. Pintar LZ 1913, 659; Fr. Ramovš, Histor. gram. II, 6. — ⁸⁶ Gradivo IV. št. 142, Schumi UB I. št. 84, Jaksch MC III. št. 686. — ⁸⁷ Schumi A I. št. 78, Jaksch MC IV. št. 2627. — ⁸⁸ Gl. L. Pintar LZ 1914, 570 in Ramovš o. c. 161. — ⁸⁹ ČZN XXIV. 119 d. — ⁹⁰ Gradivo V. št. 177, Schumi UB II. št. 21, Zahn UB II. št. 114. — ⁹¹ Schumi UB II. št. 174, Jaksch MC IV. št. 2441. — ⁹² Gradivo IV. št. 195, Schumi UB I. št. 93, Jaksch MC III. št. 770. — ⁹³ Gradivo V. št. 15, Schumi UB II. št. 7. — ⁹⁴ Zgodovina

slovenskega naroda, 181. — ⁹⁵ J. Parapat LMS 1876, 127. — ⁹⁶ Schumi A I. št. 68, Jaksch IV. št. 2627. — ⁹⁷ XI. 433—4. — ⁹⁸ Sostro — Osterberg IMDK IX (1899), 133 d. — ⁹⁹ Schumi UB II. št. 1. — ¹⁰⁰ Schumi A II. št. 253. — ¹⁰¹ Krones, Die deutsche Besiedlung der östlichen Alpenländer, 430 [130]. — ¹⁰² Jaksch MC III. št. 38. — ¹⁰³ Zahn UB III. št. 51. — ¹⁰⁴ Fr. Ilešič, Brežice, Solčava ČZN XVIII, 6. — ¹⁰⁵ ibid. 7. — ¹⁰⁶ Gradivo V. št. 310, Schumi UB II. št. 34. — ¹⁰⁷ Schumi UB II. št. 317, Jaksch IV. št. 2805. — ¹⁰⁸ Gradivo IV. št. 898, Schumi UB I. št. 162, Jaksch MC I. št. 369. — ¹⁰⁹ Schumi UB I. št. 113. — ¹¹⁰ Gradivo IV. št. 657, Schumi UB I. št. 174, Zahn UB I. št. 619. — ¹¹¹ J. Parapat LMS 1878, 181. — ¹¹² Gradivo IV. št. 169, Schumi UB I. št. 90, Zahn UB I. št. 208. — ¹¹³ Schumi UB II. št. 361, A II. 19, Jaksch MC IV. št. 2895. — ¹¹⁴ Jaksch MC IV. št. 2805. — ¹¹⁵ Gradivo IV. št. 462, Schumi UB I. št. 128. — ¹¹⁶ Schumi UB II. št. 116. — ¹¹⁷ Gradivo III. št. 17, Schumi UB I. št. 14. — ¹¹⁸ Gradivo III. št. 28, Schumi UB I. št. 15. — ¹¹⁹ Gradivo III. št. 164. — ¹²⁰ XI. 611. — ¹²¹ S. Rutar MMVK IV (1891), 70. — ¹²² »Jutro«, 17. avg. 1935. — ¹²³ Gradivo V. št. 489, Jaksch MC I. št. 520. Grad se imenuje tudi Wallenberg = grad z nasipom. — ¹²⁴ Jaksch IV. št. 2805. — ¹²⁵ Gradivo IV. št. 312, Schumi UB I. št. 106, Zahn UB I. št. 350. — ¹²⁶ Gradivo IV. št. 336, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/V. — ¹²⁷ Gradivo IV. št. 338, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/VIII. — ¹²⁸ Schumi UB II. št. 174, Jaksch MC IV. št. 2441. — ¹²⁹ Schumi UB II. št. 290, Jaksch MC IV. št. 2761. — ¹³⁰ Schumi UB II. št. 189. — ¹³¹ Schumi A I. 26. — ¹³² Gradivo IV. št. 246, Schumi UB I. št. 113, Jaksch MC III. št. 1377/II. Tako se je sprva imenovala fara Cerklje. — ¹³³ Gradivo V. št. 718, Schumi UB II. št. 104, Jaksch MC IV. št. 2183. Nekdanje ime za Cerklje je bilo Trnovlje (Tirnovlach) ibid. — ¹³⁴ Schumi UB II. št. 155. — ¹³⁵ A II. 124. — ¹³⁶ L. Pintar, Imenoslovske črtice Carniola I (1910), 76—77. — ¹³⁷ Schumi A II. 124. — ¹³⁸ Gradivo V. št. 310, Schumi UB II. št. 34. — ¹³⁹ Schumi UB II. št. 156. — ¹⁴⁰ O. c. 461 [161].

ZGODOVINA KRAMARSKIH HIŠIC V PREŠERNOVI ULICI

DR. RUDOLF ANDREJKA

Prešernovo ulico obrobja na desni strani, od frančiškanskega samostana do palače Kreditnega zavoda, sklenjena vrsta 23 pritličnih, 3—4 m širokih, zidanih prodajaln, ki imajo kot posebnost *vsaka svojo hišno številko* (4—48), tako da predstavlja vsaka izmed njih, tudi če bi ne bilo stiliziranih pilastrov med njimi, že na zunaj stavbo zase. Nad vsako ležijo podstrešni prostori: njih nizka, nekdanj polkrožna okna so se šele v novjšem času nadomestila (z izjemo nekdanje vhodne veže št. 26 in spodnjih prodajaln št. 4—18) z večjimi, štirikotnimi okni.

Dolga vrsta teh 23 prodajaln je pokrita z eno samo enakomerno streho, nad katero se vzdiguje 10 majhnih mansardnih izgradkov, po pet na vsako stran. Začetek in konec stavbe sta označena s trikotnim, nad 4 prodajalnami položenim slemenom.

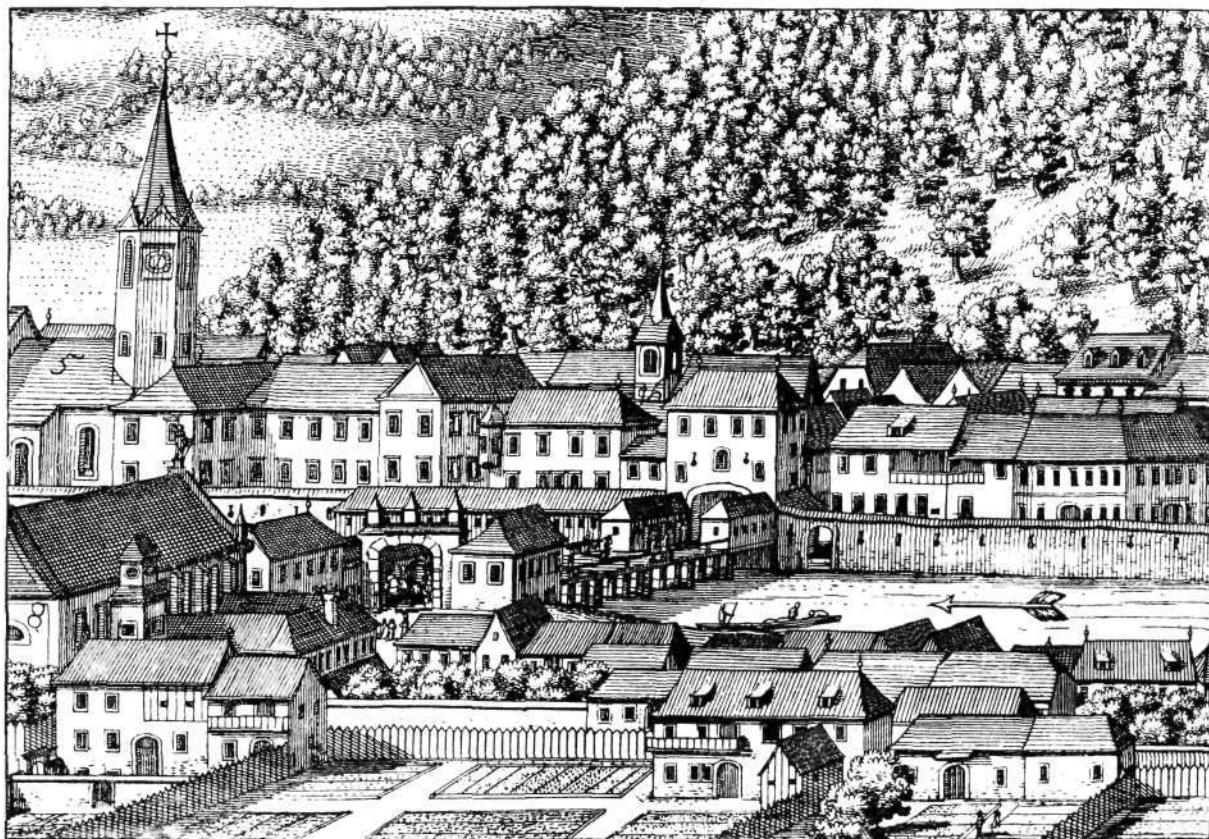
Arhitektonsko ni na celi stavbi nič posebnega: nasprotno, na gledalca učinkuje danes, dasi stoji pravilno v regulacijski ulični črti, kakor ostanek iz minulih časov in kar nič se ne sklada z ostalimi, po večini dvonadstropnimi hišami in palačami Prešernove ulice.

Tem zanimivejša je *zgodovina postanka* teh združenih hišic, ki nam pove, da so se pred skoraj 100 leti sezidale kot nadomestilo za lesene kramarske kolibe, ki so stale nekoč na starem čevljarskem in špitalskem mostu. Kako in zakaj je prišlo do tega, naj bo pojasnjeno po arhivalnih virih,¹ ki se tu prvič priobčujemo, v naslednjem.

¹ Arhivalni viri:

I. V ljubljanskem mestnem arhivu:

1. Sodni protokoli mesta Ljubljane 1652—1659.
2. Knjige o izdatkih (Ausgabe Buch) mesta Ljubljane 1657.
3. Der landesfürstlichen Haupt-Statt Laybach Cammer Zins Urbarium:
 - a) Crammer Ladlein auf der Schuster - Prukhen (1620.—1752.);
 - b) Crammer Ladlein auf der Spittal Prukhen (1659. do 1752.);
4. Statt Crammer Urbarium de anno 1652—1770:
 - a) Cramer Laden auf der Schuster Prukhen,
 - b) Cramer Laden auf der Spital Prukhen;
5. Handurbarium der Stadt Laibach von den Kramhütten auf der Schuster- und Spital Brücken 1795 bis 1799.

Špitalski most za Valvasorja (1680).

Lepo se vidijo mostna vrata, na koncu mosta, tik pred širokimi Špitalskimi vrati so kramarske kolibe

1. KRAMARSKÉ KOLIBE NA ČEVljARSKEM IN ŠPITALSKEM MOSTU DO LETA 1785.

Najstarejša ljubljanska mostova sta bila Čevljarski in Špitalski (pozneje Frančiškanski) most. Prvi je gotovo toliko star kot Ljubljana sama in je bil do 14. stoletja, v katerem se je zgradil Špitalski most, edini dohod v mesto. Od takrat so ga imenovali »Gornji most« v nasprotju s »Spodnjim (Špitalskim) mostom«.

II. V mestni registraturi:

1. Konvoluti: Brückenbau und Kramerladen, zlasti akti pod 20/7 ex 1835;
2. Notbuden (zasilne lope), akt 7/1625 ex 1840;
3. Krambuden im Hause No. 57 Kapuziner Vorstadt, akti: 7/5097 in 7/6798 ex 1840, 7/2651 ex 1847.

III. V arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani:

1. Grund- und Satzbuch von den Läden auf der Schuster und Spitalbrücke, Hauptbuch IV;
2. Listinska zbirka zemljepisnih prepisov (Umschreibungen), zvezki T 1—28 (1786.—1840.);
3. Grund- und Satzbuch der Gült Neuwelt und Jamnig-hof, glavna knjiga 1786. do 1830. in dodatek 1830. do 1850.

IV. V arhivu Frančiškanskega samostana:

Spisi o zidanju kramarskih hišic v Slonovi ulici in odstopu samostanskega vrta v ta namen;

V. Konskripcijske pole ljudskih štetij 1834., 1857. in 1869., 1880., 1890. in 1900.: Slonova ulica; 1910., 1921. in 1931.: Prešernova ulica.

VI. Župne matice frančiškanske, stolne in šentpetrske župnije.

VII. Tiskani seznamki ljubljanskih hišnih posestnikov 1802.—1840.

VIII. Obrtné knjige in obrtni registri ljubljanskega mestnega magistrata in mestnega poglavarstva od 1850.—1937.

Postanek kramarskih kolib na »Gornjem mostu« sega nazaj v čase cesarja Maksimilijana I. (1493. do 1519.), ko je mesto na cesarjevo pobudo odpravilo z mostu dotedanje mesarske stojnice in jih nadomestilo z 32, tesno vsaksebi zgrajenimi tržnimi kolibami, po 16 na vsako stran. V te kolibe so se vselili po večini zastopniki kožarskih obrtov: jermenarji, torbarji, čevljarji, tako se je Gornjega mostu s časom oprijelo ime *Čevljarski most*.

Kolibe na Čevljarskem mostu so bile l. 1837., ko se začela naša razprava, gotovo najmanj 300 let stare. Ta most je v noči od 16. na 17. februarja 1654. po malomarnosti nekega nožarskega pomočnika z vsemi kolibami vred pogorel.¹ Na novem lesenem mostu, ki so ga zgradili med 1657.—1657., pa je bilo odslej le še 26 kolib. Najbrže je bil to vzrok, da je mesto dalo takrat na Spodnjem (Špitalskem) mostu postaviti 12 novih kolib (glej spodaj), da namesti v njih kramarje, ki niso več mogli dobiti prostora na Gornjem mostu.

Ta Gornji most z njegovimi kramarskimi in čevljarskimi kolibami opisuje prvič podrobneje Valvasor²

¹ Opomba v Cammer Zins Urbarium 1648. 1656.: »Die Obere Prukhen ist laider durch Verwarlosung eines schlechten Menschen und Messerschmidts Gesellen den 17. Monats Febr. verwichen 1654 Jahrs mit denen darauf gestandenen Laden nach Mitternacht abgebrunnen.«

² Valvasor, Ehre des Herzogthums Krain, XI., str. 672: »Zwo Brücken sind in der Stadt Laybach zu sehen: eine bey dem Spittal Thor, über welche man in die Stadt gehet; die andere aber, oder sogenannte Obere Brücke ist mitten in der Stadt, auf beyden Seiten mit gemeinen Kauffmans- und Schuster-Läden oder Krämen angefüllt und auf jeder Seiten in der Mitten ein schöner Gang oder Gallerie, worauf man spatzieren gehen und ins Wasser schauen kann.« Prim. tudi Stelè, Valvasorjeva Ljubljana, 1929., str. 12 in tam priobčene slike str. 22 in 33.

ter omenja, da stoje kolibe na obeh straneh mostu. V sredi mostu je na vsaki strani »čeden hodnik ali galerija, po kateri se lahko sprehajaš in gledaš v vodo«. Podoba mostu iz te dobe je ohranjena v Valvasorjevi »Slavi vojvodine Kranjske« natančneje, kakor v njegovi grafični zbirki, kjer je most označen le v glavnih potezah. Most je počival na treh lesenih stebrih. Na sliki (pogled na Ljubljano z juga) se vidijo v sredi mostu omenjene galerije, desno in levo od njih pa lesene lope, s katerih gleda na vsako stran po 6 majhnih lin na vodo.

Nasprotno pa *Špitalski most* za Valvasorjevih časov po večini še ni bil obdan od kramarskih kolib. Na njegovi veliki sliki Ljubljane od severozapadne strani (XI. knjiga, med str. 666—667) je Špitalski most skoraj prazen, le pred Špitalskimi vrati ga obroblija na vsaki strani 4—5 kolib, združenih v podolgasto, pritlično poslopje. Te kolibe je dal mestni magistrat leta 1657. zgraditi v mescih juliju in avgustu. Tesarska dela je izvršil tesarski mojster Hanže Kramar (Khrammer) za 84 fl. 34 kr., železo in pločevino pa je preskrbel Gregor Brtoncelj (Wertanzel) za 14 fl. 23 kr.¹ V te kolibe so se takoj vselili kramarji, strugarji, glavničarji, še celo en slaščičar (Hans Khirschstetter, Zukherpacher), ki se pa je okoli 1668. preselil v novo, od dotedanjih kolib ločeno prodajalno (dem vor denn Spitalthor neu erpauten Laden), ki je bila zidana in obokana. Po vrstnem redu v urbarjih smemo sklepati, da je bila to predhodnica poznejše Bučarjeve prodajalne na Marijinem trgu tik ob levi strani Špitalskega mostu pred mestnimi vrati. Kirchstetterjeva slaščičarna je tu obratovala do 1688. V prvi polovici 18. stoletja se stanje kolib na Špitalskem mostu ni znatno izpremenilo. To nam med drugim dokazuje oljnata slika sv. Florjana v cerkvi sv. Petra, na kateri nam je nje slikar, Valentin Metzinger, ohranil podobo zgornjega Šentpeterskega predmestja s Špitalskim mostom vred. Postanek slike stavlja v l. 1738. Tudi tu sta prve dve tretjini mostu še prazni, le na koncu proti Špitalskim vratom vidimo, podobno kakor na Valvasorjevi sliki, kolibe.

S temi dognanji se ujemajo tudi spisi v starih davčnih urbarjih mesta Ljubljane. Med l. 1658. do 1763. je vpisanih na Čevljarskem mostu 26 kramarjev, število, ki je ostalo od 16. stoletja neizpremenjeno do l. 1840., na Špitalskem mostu pa jih je samo 12. To stanje traja do l. 1769., ko se v urbarju Špitalskega mostu nenadoma podvoji število kramarjev. V leta 1768. do 1770. smemo torej postaviti *zgrajitev novih kramarskih kolib na Špitalskem mostu*, tako da je bil ta most odslej na vsako stran popolnoma zakrit s kolibami.

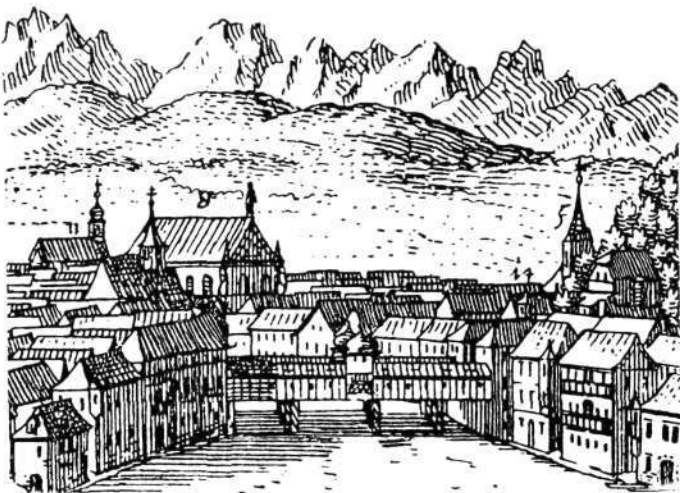
Kramarske kolibe so bile, kakor mostova, na katerih so stale, lesene in v bistvu vse enako zgrajene. Slonele so deloma na mostnicah, deloma pa na posebnih pilotih, ki so jih podpirali izza struge. Bile so od treh strani obdane z lesenimi stenami, spredaj pa proti mostnemu cestišču odprte. Tla so bila iz desk; nad lesnim stropom je bilo majhno nadstropje (Oberboden), ki je bilo seveda primitivnejše, ko v poznejših zidanih hišicah v Slonovi ulici, a je služilo v glavnem istim namenom: shranjevanju blaga in če treba tudi za delavnico. Streha kolib je bila vsaj že od konca

18. stoletja iz opeke. V vsako kolibo so držala s srede mostu v močnih lesenih podbojih vdolana vrata. Pravih oken menda ni bilo, če je bila kakšna lina, se je čez noč in ob praznikih zapirala z močnimi lesenimi zaklopi.²

V teh kolibah se je prodajalo raznovrstno blago. Najmočnejše so bili zastopani *čevljarji*, zlasti na Čevljarskem mostu. (Jožef Spatz, Matija Pogačnik, Janez Jurij Tavčar in njegov sin Anton, Jožef Killer, Simon Franc Ledenig, Pavel Mühleisen, Martin Urbančič, Franc Sark), pa tudi na Špitalskem mostu jih je bilo mnogo (Jurij Kraxner, Andrej Lederer, Jakob Sprih, Jurij Terler, Gregor Sorčan), za njimi *sedlarji* (Bernard in Fortunat Novak, Filip Knerler, Volbenk Lederer, Franc Weinhardt), potem *jermenarji* (Jožef Gladek, Janez Langerholz, Pavel Zlebnik). Imeli pa so svoje kolibe tudi *milarji* (Jurij Gambs, Dominik in Andrej Fock, Peter in Marija Venazzi, Franc Ruda, Jožef Štrleba), *vrvarji* (Bernard Mayer, Tomaž Sihel, Miha Tomažin in Tomaž Ziegler), *strugarji* (Matija Schönauer, Franc in Simon Ungelerth), glavničarji (Uršula Gutschein), pa tudi prodajalci soli in žganja (Franc Zollner), tobačni trafikanti (Alojzij Hoffmann) itd.

Močno so bili zastopani tudi *kramarji*. Med njimi najdemo tu pa tam imena starih trgovcev (Anton Miha Kukh, Jeroman Janez Batistini). Mnogi kramarji so se izza l. 1786., ko so bile po odloku cesarja Jožefa II. odpravljene meje med bogatimi kramarji in trgovci, prešli med trgovce, n. pr. bivši kramarji Janez Krstn. Primic, Janez Dežman, Martin Sonc, Anton Miha Černot in dr. Bili pa so med njimi tudi taki, ki so ostali vse življenje kramarji, čeprav so obogateli, bodisi, da so bili iz starejše generacije pred 1786., bodisi da niso marali poslužiti se novih pravic. Med njimi je Andrej Alič, bivši (1796.) tiskarski pomočnik pri Kleinmayrju, še l. 1809. vpisan kot »postuliran« tiskar in kramar. Hiša na voglu Špitalske ulice nasproti Meščanskemu špitalu (poznejša Dežmanova hiša št. 270) je bila od 1752. do 1768. njegova. Janez Závrč (Sauritsch) je bil od 1740. do 1794. hišni posestnik v Kapucinski ulici 52 (danes Wolfova ulica 10); od njega je kupil mladi kramar Janez Krstn. Pri-

² Opis take kolibe je ohranjen v dražbenem zapisniku Venazzijeve kolibe št. 20 na Čevljarskem mostu z dne 14. oktobra 1841.

Čevljarski most za Valvasorja (1680) z južne strani

¹ Ausgabe Buech za l. 1657., fol. 109 (Ausgaben auf Geben, No. 122).

mic, ded Primčeve Julije, l. 1769. prvo svojo kolibo na Špitalskem mostu. Tomaž Matevž *Dudič* je bil do l. 1761. lastnik hiše št. 46 na Marijinem trgu, v kateri je bila tudi dobro obiskana gostilna. To hišo je pozneje (1762.) kupil kramar Gašper *Prebiv* (Prebiu), sprva mežnar pri samostanu klarisinj na Dunajski cesti. Njegovo veliko premoženje s hišo št. 46 (danes Seunigova hiša, Marijin trg 2) in zidano kramarsko prodajalno na Marijinem trgu ob levem koncu Špitalskega mostu je l. 1792. prešlo na njegovega zeta Janeza Ev. Wutscherja, katerega potomci so tu trgovali do l. 1877.

Večina teh kramarjev so bili Slovenci, saj so se razvili iz podeželskih sejmarjev, ki so se naposled ustanovili v Ljubljani. Skoraj vsi doma izven Ljubljane, so bili v časih, ko je bilo osnovno šolstvo komaj v povojih, po večini še nepismeni. Tem višje je ocenjevati njih trgovske uspehe, ker so bili plod njihove pridnosti in darovitosti. *Ljubljanski kramarji* so bili konec 18. in v začetku 19. stoletja oni živeli, ki je prodiral iz neizčrpnega zbirališča sklenjenega narodnega ozemlja od zunaj v vrste tujega (nemškega in italijanskega) ljubljanskega trgovstva. Išli iz kmetkega rodu in po naravi svojega obrta v stalnih stikih z domačim kmečkim prebivalstvom, so si po nujnosti razmer samih, bolj kakor iz narodne zavednosti, ohranili svoj jezik in svoje navade tudi v mestu. V rodbini Janeza Krst. Primca in tudi še njegovega sina Antona se je tudi potem, ko so Primci postali trgovci in stopili v socialne in rodbinske stike s prvimi trgovskimi rodbinami, govorilo po slovenski. Veliki trgovec Miha Dežman, ki je začel kot kramar, je bil prijatelj in podpornik Metelkov ter je dal na svojo hišo na voglu Špitalske ulice napraviti pred 120 leti prvi slovenski napis »Bog blagoslovi naše delo«.

Kramarske kolibe na čevljarskem in Špitalskem mostu so bile do l. 1785. mestna last; kramarji in

obrtniki v njih so bili le najemniki, ki so plačevali mestu za kolibe 6—10 fl., pozneje pa 12 fl. letne najemnine. Konec l. 1784. pa je izdal nofranje-avstrijski gubernij v Gradcu na povelje cesarja Jožefa II. naredbu z dne 25. oktobra 1784., po kateri je moralo mesto vsa svoja zemljišča in donosne stavbe prodati, da s tem poplača svoje ogromne dolgove. Ta naredba je zadela tudi *kramarske kolibe*, ki jih je dala cesarska kresija v navzočnosti mestnega magistrata na ljubljanskem rotovžu dne 27. januarja 1785. na javno dražbo, in sicer tako, da so izdražitelj kolib postali njih pravi lastniki, prosti prenosnine (laudemija) »za vse večne čase« in da se odslej kot lastniki vpisali v posebno zemljiško knjigo.¹ Na osnovi dražbenih zapisnikov je sklenil nato magistrat z izdražitelji vrsto kupnih pogodb, ki so izdelane vse po enem kopitu. V teh pogodbah² se je magistrat izrečno zavezal, da bo »nove lastnike ‚quoad existentiam‘ prodanih jim kolib zmirom ščitil in da bo vsa popravila mostov sam opravljal; če bi pa bilo potreba most popraviti in bi se zavoljo tega morale kolibe deloma ali sploh odpraviti, potem je magistrat dolžan, jih po izvršenem popravilu takoj zopet postaviti in jih spraviti v prejšnje dobro stanje.«

Na tej dražbi l. 1785. so se skoraj vsi stari najemniki kolib umaknili novim izdražiteljem. Obdržali so svojo staro posest na Špitalskem mostu samo kramarji Andrej Alič (stara št. 4, konskribe. št. 16) in

¹ Grund- und Satzbuch von den Läden auf der Schuster- und Spitalbrücke; zbirka starih zemljiških knjig ljubljanskih (Hauptbuch IV).

² Prim. Kupno pogodbo med mestnim magistratom in Janezom Krst. Primcem z dne 13. januarja 1786. glede kolibe stara št. 14 (konskrib. št. 6), knjiga zemljepisnih prepisov (Umschreibungen) Tom. 5, Fol. 19—20 v arhivu Nar. muzeja. Primic jo je izdražil za 321 fl.; dvojno kolibo št. 16/17 (konskrib. št. 4) pa za 642 fl.

Frančiškanski (prej Špitalski) most leta 1890. Pogled z Marijinega trga. Levo Mayrjeva hiša in predzidana ji prodajalna „Pri Bučarju“

Razpelo, ki je najbrž prej stalo na Špitalskem mostu, sedaj pa stoji vrh stopnišča k frančiškanskemu samostanu

Janez Krst. Primic (stara št. 5, konskribe. št. 15), na Čevljarskem mostu pa kramar Matija Žlebnik in čevljarji Matija Pogačnik, Jožef Spaz in Simon Ledenig.

Izdražilo se je l. 1785. na Čevljarskem mostu 26, na Špitalskem pa 19 kolib, med temi ena dvojna (št. 16/17). Leto za tem (1786.) so na Špitalskem mostu padla *špitalska vrata*, z njimi pa najbrž tudi *tiste mostne kolibe, ki so se jih držale*, tako da je bil odslej dohod z mostu tudi na desno (Za zidom) in levo (Za vodo) prost.

S Špitalskimi vrati vred je bil porušen tudi močno zidani prednji vhod na Špitalski most z Marijinega trga. Izza Valvasorjevih časov se je bil ohranil kot polkrožen, zelo širok, do 8 m visok *baročen portal* s tremi stolpiči na slemenu; podobni so bili majhnim kapelicam; v njih dolbinah so bile najbrž podobe svetnikov (prim. Vrhovnik, Prešernovega spomenika stavbišče in okolica l. 1738., I. M. D. 1905., 171—172). Tega portala se je držala na desni strani *enonadstropna hiša* mestnega ranocelnika in cerkvenega ključarja Jožefa *Puchfinka*, ki je bila do l. 1805. vpisana pod šentpetrskim predmestjem (konskripcijska št. 115), od l. 1805. pa pod Kapucinskim (konskribe. št. 17). Ostala je odslej brez zveze z drugimi poslopji na samem pred mostom do l. 1840. Nje lastniki so bili od l. 1786. naprej Puchfinkova hčerka Jožefa, poročena z mestnim ranocelnikom Francetom Zoll-

nerjem, po njeni smrti (1838.) pa trgovec Ignac Bernbacher. Ko je bilo l. 1840. sklenjeno sezidati nov, kamnit Špitalski most, je mestna občina hišo št. 17 kupila od Bernbacherja dne 15. novembra 1840. za 3000 fl. z obojestransko ustanovljenim pogojem, da se v regulacijske namene podere in da se na njenem mestu ne smejo sezidati nobene nove stavbe, niti postaviti kakšne kolibe. Mesto se je teh pogojev v resnici držalo, hišo l. 1841. podrlo, nje prostor pa porabilo za razširjenje Marijinega trga.

Da razumemo, zakaj se je zadnji lastnik Puchfinkove hiše št. 17 tako prizadeval, da ne vzrasejo na mestu te hiše nove stavbe ali kramarske kolibe, si je treba ogledati še nasprotno, levo stran Marijinega trga, kolikor je mejila na Špitalski most. Tu je stala, naslonjena na hišo trgovca Antona Jakliča (Sv. Petra cesta 1, pozneje hiša lekarnarja Jožefa Mayrja) že od srede 17. stoletja pritlična obokana stavba (*Handlungsgewölbe*), v kateri je bilo prostora za dve prodajalni. Prvo je imel od l. 1733. kramar in krčmar Tomaž Dudič, drugo pa strugar Janez Jurij Oberndorffer, od l. 1759. pa prvo vdova Marija Katarina Dudič, drugo pa pletilec (Stricker) Anton Schober. L. 1765. je kupil prvo prodajalno od Dudičeve vdove kramar in gostilničar Gašper Prebiv (Prebiu), druga pa je hitro menjala lastnike, dokler ni l. 1783. prišla v last kramarju Francetu Schneiderju (glej davčni urbar mesta Ljubljane 1779.—1786. Kapucinsko predmestje št. 46). Vrsta lastnikov obeh prodajaln je od 1783. naslednja: Prva prodajalna (rektif. št. 46 1/2), od 1765. *Gašper Prebiv*, od 1789. njegova hčerka Ivana, od 1790. njen mož, bivši trgovski pomočnik pri Antonu Domianu, *Janez Ev. Wutscher*, za njim od l. 1827. njegov sin Franc Miha Wutscher, od l. 1862. pa tega sin Viktor Wutscher. Drugo prodajalno rektif. št. 46) pa so imeli v lasti trgovci: l. 1783. Franc *Schneider*, od l. 1791. njegov sin Gašper Schneider, od 1799. Jakob Apej, od l. 1811. Ignac Bernbacher, lastnik bivše Puchfinkove hiše št. 17, od l. 1848. *Jožef Bernbacher*.

Od tega je l. 1810. kupil drugo prodajalno sosed Viktor Wutscher in s tem prišel v last celega poslopja. L. 1865. je odpravil staro strmo streho in dvignil poslopje na eno nadstropje, nad njim pa napravil (najbrž z ozirom na sosedno Mayrjevo hišo) ravno streho, prvo te vrste v Ljubljani; na vsakem koncu strehe je postavil veliko kovinasto bučo (namet na ime tvrde

Špitalski most l. 1738. (Po Val. Metzingerjevi sliki v cerkvi sv. Petra v Ljubljani). Lepo se vidijo mostna vrata in znamenje na mostu. Kramarske kolibe še ne zakrivajo mostu

Čudodelni kip Odrešenika, ki je nekdaj stal na Čevljskem mostu; sedaj je v cerkvi sv. Florijana na listni strani

»pri Bučarju«, ki se je sčasom prevlekla z lepo zeleno patino. Špecerijska in železarska tvrdka »pri Bučarju« je ostala v rokah Wutscherjeve rodbine do smrti Viktorja Wutscherja (1877.); za njim jo je prevzel trgovec Viktor Schiffer. Stari Ljubljanci se še vsi dobro spominjajo te značilne, nekam na južne kraje spominjajoče stavbe, ki se je po potresu v regulacijske namene podrla. Danes stoji na njenem mestu Prešernov spomenik.

EMONSKI TRGOVCI V SAVARIJI

D R. B A L D U I N S A R I A

Že preden je rimska vojska osvojila naše ozemlje, je italiski trgovec prepotoval naše kraje. Prometne poti, katerih so se poslužili, so opazne že ob koncu neolitika (mlajše kamnene dobe) in v začetku bronzaste dobe v legi naselbin ob robu Ljubljanskega barja (znanih stavbah na koleh) ter se ohranjajo skozi stoletja in stoletja.

Posebno očividni postaja trgovski promet v hallstattski dobi. V kranjskih nekropolah srečavamo po-

Na Špitalskem mostu je stalo, še preden so se nanj postavile kramarske kolibe, *staro znamenje*, ki ga vidimo že na Metzingerjevi sliki št. Petrskega predmestja iz l. 1738. *Razpelo*, stoječe na levi strani mostu, gledano z Marijinega trga, je bila obdano od dveh svetniških kipov, B. D. Marije in Janeza Evangelista. Ko so se po l. 1770. postavile kolibe po vsem mostu, so razpelo premestili na desno stran; najbrž je stalo med kolibama Janeza Primca in Mihe Tomažina. Ker pa so si ponočnjaki ob luči pod razpelom radi prižigali svoje pipe, je sklenil magistrat v sporazumu s frančiškanskim konventom l. 1796. prestaviti razpelo z mostu.¹ To je ono razpelo, ki stoji danes v stenski dolbini vrh levega stopnišča poleg vhoda v frančiškansko župnišče. Podobnost z razpelom na Metzingerjevi sliki je očitna.

Tudi na Čevljskem mostu je stal v sredi na levi strani, gledano s Tranče, v leseni lopi star čudodelni kip mučenega odrešenika (ecce homo). Ta kip je oskrbovala na račun posebne ustanove kranjskih deželnih stanov ubožna komisija v Ljubljani. Ko so jeli l. 1841. most podirati, so hoteli kip prestaviti v posebno kapelico, ki naj bi se za ta namen sezidala med novim mostom in tedanjo Možičevo hišo št. 169 (danes Medenova hiša, Jurčičev trg 1). Načrti za to so bili že pripravljeni, med tem pa je ubožna komisija v začetku l. 1842.² kip že premestila v cerkev sv. Florijana, kjer še danes stoji v prvem stranskem oltarju na desni (listni) strani.

¹ Vrhovec, Die wohllöbe landesfürstl. Hauptstadt Laibach, 1886., str. 130, in po njem: Nestor (= Vrhovnik), Iz stare Ljubljane, Jutro, 22. nov. 1923. Vrhovčeva trditve, da se razpelo ni postavilo nazaj, velja morda za dobo do 1810. Iz razpravnih spisov poznejše dobe, zlasti iz l. 1837. do 1842., pa izvira, da je stalo razpelo še l. 1838. ob kolibi št. 10 (to je skrajni kolibi na koncu mostu pri Bučarjevi prodajalni. Nje tedanji lastnik trgovec Janez Jurij Scribe utemeljuje namreč svoje zahteve za zvišano odkupnino (1200 fl.) kolibe s tem, da ima kot prva ob razpelo najboljši položaj in je torej dražja ko druge. Scribe je v resnici prejel terjano odkupnino. Verjetno je torej, da se je razpelo pozneje zopet postavilo na konec mostu in da so ga dokončno premestili k frančiškankom še le l. 1840.

² Glej spis 7/5481 ca. 1840. v fasciklu »Brückenbau«. Navedba H. Coste (Reiseerinnerungen aus Krain, 1848., str. 17), da se je kip premestil l. 1844., je torej netočna.

ZGODOVINA KRAMARSKIH HIŠIC
V PREŠERNOVI ULICI

DR. RUDOLF ANDREJKA

(Nadaljevanje.)

2. OBRATI V MOSTNIH KOLIBAH 1620.—1840.

O kramarskih kolibah in njenih najemnikih so se vodili pri mestnem magistratu posebni urbarialni zapiski, ki so ohranjeni za Čevljarski most od l. 1620. do 1770., za Špitalski most pa od l. 1659. do 1770., in od l. 1795. do 1799. Najemnina (Zins) za te kolibe, ki se je stekala v mestno blagajno, je znašala na Čevljarskem mostu do 1654. povprečno 10 fl., od požara dalje pa 12 fl. na leto. Na Špitalskem mostu se je plačevalo od kolibe do leta 1713. pet, do l. 1767. šest in od tedaj naprej povprečno 12 fl. letne najemnine.

Čevljarski most je imel do požara l. 1654. vsega 31 kolib, po požaru pa jih je mesto postavilo samo 25. To število je ostalo v glavnem neizpremenjeno do leta 1840.

Na Špitalskem mostu je bilo l. 1657. postavljenih vsega 12 prodajnih kolib, ki so bile nameščene v dveh lesenih zgradbah, tako da je bilo na vsaki strani mostu 6 kolib. Ostali del Špitalskega mostu je ostal tja do l. 1764., torej več ko sto let brez kolib. Okoli 1687. je mesto sezidalo pred poznejšo Jaklič-Mayrovo hišo št. 1 Št. Peterskega predmestja, na levi strani mostnega portala, obokano prodajalno (gewölbter Laden), leta 1703. pa še drugo.

Tudi ti prodajalni sta se vodili, čeprav nista stali na samem mostu, v urbarju kolib Špitalskega mostu in pomnožili (l. 1703.) njih število na 14. Najemnina za vsako je znašala sprva 10 fl., potem pa (od leta 1767.) 12 fl.

Na Valvazorjevih grafičnih risbah Ljubljane iz leta 1670. ima hiša levo od Špitalskega mostu že pritličen predzidek, dočim ga v Slavi vojvodine Kranjske še ni videti (glej sliko na str. 18). Kako je izgledal ta predzidek v prvi polovici 18. stoletja, prikazuje reprodukcija Metzingerjeve slike Špitalskega mostu na strani 21. Končno izoblikovanje enotne prodajalne (»pri Bučarju«) je razvidno iz slike na strani 20.

Leta 1764. je dalo mesto, najbrž na pobudo kramarjev in obrtnikov, zgraditi na ostalem delu Špitalskega mostu sedem novih lesenih kolib, ki so se l. 1788. pomnožile še za eno, postavljeno na mesto, kjer je stalo

prej razpelo.¹ S tem bi se bilo število kolib pomnožilo od 14 na 22. Ker pa je bila ena koliba na desnem voglu mostu, ko so l. 1786. podrli Špitalska vrata, odpravljena, je znašalo število mostnih kolib, ako odbijemo gori omenjeni 2 prodajalni v zidani zgradbi pred mostom, odslej 19, kar se ujema s stanjem zemljiške in zastavne knjige (1800.—1840.).

Kakor znano, je mesto na pritisk cesarskih oblastev (glej stran 20) dne 27. januarja 1785. na dražbi prodalo vse kramarske lope na obeh mostovih. Za posamezno kolibo se je dosegla povprečna cena 321 fl. Dražilci so prišli v last kolib brž ko so izdraženi znesek poravnali. Nekateri pa so ostali vsoto dolžni več ko leto dni, tako da je moral magistrat seči celo po vojaški eksekuciji. Pri nekaterih tudi to ni pomagalo in so se morale kolibe vnovič dati na prodaj. Tako je kupil n. pr. dne 8. avgusta 1787. sedlar Franc Weinhardt kolibo št. 9 na Špitalskem mostu za 240 fl., dne 28. avgusta 1787. pa čevljar Jurij Kramer kolibo št. 7 istotam za 201 fl. Na Čevljarskem mostu je kupil leta 1787. kolibi št. 19 in 20 dr. Ignacij Lipič za kresijskega kancelista Antona Pirnata. Ker pa ni plačal kupnine, so šle kolibe l. 1788. na dražbo, na kateri jih je izdražil strugar Matija Schönauer za 402 fl.

Od l. 1800. so se prodajne kolibe, ki so že l. 1785. dobile zaporedne številke, vpisavale kakor druge nepremičnine v posebno za nje napravljeno »Zemljiško in zastavno knjigo o prodajalnah na Čevljarskem in Špitalskem mostu«.² Vanjo se je preneslo od Čevljarskega mostu 25, od Špitalskega pa 19 kolib.

Na dlani je misel, da bi se s primerjavo starih urbarskih zapisnikov z onimi v zemljiški in zastavni knjigi utegnil določiti vrstni red vseh kolib in njenih obratovalcev za več ko 200 let nazaj. Na žalost pa je veriga pretrgana, ker so se urbarji iz l. 1770.—1795. izgubili. Vrh tega niso bile v urbarjih od l. 1770. nazaj

¹ Mestni arhiv, oddelek A, Fasc. 9 v 1788. To novo kolibo je kupil branjevec Tomaž Aichwalder dne 14. avgusta 1788. za 240 fl.

² Grund- und Salzbuch von den Läden auf der Schuster- und Spitalbrücke, Hauptbuch IV (glej str. 18).

hiše in tako tudi lope po številkah označene; tudi so pri licitaciji leta 1785. izdrazili kolibe večinoma novi ljudje.

Tako ne preostane drugega, kakor deliti pregled kolib in njegovih obratovalcev v dva dela, od katerih obsega prvi dobo do leta 1770., drugi pa od leta 1785. do 1840.

Pregleda nista brez važnosti, čeprav podajata morda preveč podrobno in na videz suhoparno množico imen in poklicev. Med temi imeni je namreč precej takih, ki so znamenita za trgovsko in obrtno zgodovino našega mesta (Battistini, Primic, Sonc, Dežman, Fock, Stfelba). Zanimivo je tudi dejstvo, ki ga odkrivajo ti seznamki, da je že l. 1621. prodajal knjigar (Buechfuerer) Konrad Stosser na čevljarskem mostu razno književno in tiskovno blago, v čemer ga je na špitalskem mostu v 18. stoletju nasledil kramar in postularani tiskar Andrej Alič. Med označenimi obrti je mnogo takih, ki se ne izvršujejo več in ki jim danes komaj poznamo imena, n. pr. sabljariji (Sablschmidt), ostrogarji (Sporer), igličarji (Nadler), stolonosci (Sesseltrager), špickramarji itd.

Nasprotno pa se ljubljanski slaščičarji lahko ponašajo s tem, da je njihova obrt v Ljubljani že pred 270 leti cvetela in prospevala (Hans Kirchstetter). Seznamki kramarskih kolib tudi kažejo, kako so se od leta 1785., ko so bile odpravljene razlike med trgovci in kramarji, čedalje bolj posluževali ugodne prodajne prilike v mostnih kolibah tudi trgovci, ki so imeli sicer drugod svoje glavne prodajalne (Dežman, Primic, Michel, Kukh, Černot, Scribe, Mallner & Mayer). Ze prej so tudi večji obrtni podjetniki svoje izdelke ponujali na tem stalnem ljubljanskem sejmu, tako n. pr. zvonar Furing l. 1620., milarji Hanče, Gams, Fock, Venazzi, Ruda, Stfelba itd.

Imena obratovalcev so po večini domača slovenska, vendar je v 17. veku poleg prilično močnega nemškega življa opaziti tudi marsikatero italijansko ime, zlasti med kramarji in branjevc.

A.

KOLIBE NA ČEV LJARSKEM MOSTU

(Laden auff der Oberrn Prukhen.)

1. Od 1622.—1770.¹

1. Hanns Greiner, klobučar 1620.—1622., Andrej Jankovič, klobučar 1623.—1636., Hanns Job Weber, knjigovez 1637.—1654., Zuane d'Albertis 1659.—1669., Jožef Šinko, medar 1670.—1673., Janez Robida (Rubida), medar 1674. do 1693., Jakob Marpurger, medar 1694.—1702., Janez Jurij Sitar, medar 1703.—1718., Janez Jurij Korbar, medar 1719.—1721., Jožef Antinger, medar 1722.—1739., Jakob Štrukelj (Strukhl), medar 1740.—1750., stolonosci (die Sesseltrager) 1751.—1770.

2. Miha Koprivšek, čevljar 1620.—1621., Jurij Schwarz, steklar 1622.—1654., Primož Janc (Janiz), čevljar 1655. do 1660., Janez Debeljak, čevljar 1668.—1684., Martin Supan, čevljar 1691.—1720., Jernej Kastelic, čevljar 1721.—1752., Simon Ledenig, čevljar 1753.—1770.

3. Hanns Roscher, steklar 1620., Jurij Schwarz, steklar 1621., Miha Koprivšek, čevljar 1622.—1656., Jakob Kruhar, pasar 1659., Hanns Geiger, čevljar 1660.—1683., Andrej Portel (Partl), čevljar 1684.—1697., Andrej Marpurger,

medar 1698.—1713., Janez Jurij Kastner, medar 1713. do 1725., Janez Jurij Kočar, medar 1725.—1740., Jožef Robida, medar 1740.—1753., Anton Hanče, milar 1754.—1764., Dominik Fock, milar 1765.—1770.

4. Jurij Winkler, jermenar 1620.—1648., Hanns Radl, jermenar 1648.—1655., Gregor Šolar (Schueller), čevljar 1659.—1670., Hanns Staub, čevljar 1671.—1692., Blaž Vidic, pasar 1693.—1722., Ferdinand Gmairdler, pasar 1723. do 1748., Janez Benjamin Funk, krtačar 1749.—1764., Fridrik Killer, čevljar 1765.—1770.

5. Lovrenc Winkler, sedlar 1620.—1636., Jurij Kralj (Khraill), ostrogar (Sporer) 1637.—1657., Andrej Zibert (Schyberth), čevljar 1659.—1678., Zibertov zet (ime ni zapisano) 1679.—1690., Matija Raidel, čevljar 1691.—1709., Pavel Praun, čevljar 1710.—1730., Janez Jurij Kapus, čevljar 1731.—1752., Peter Graub, čevljar 1753.—1770.

6. Krištof Kanduč (Kanduts, Conduth), jermenar 1620. do 1636., Matija Korbič (Khorbitsch), jermenar 1637. do 1655., Peter Frölich, sedlar 1659.—1673., Jakob Kruhar, pasar 1674.—1690., Kruharjeva vdova 1691.—1701., Caharija Greiffenberger, pasar 1702.—1730., Jožef Robida, medar 1731.—1740., Matevž Kapus, pasar 1741.—1752., Miha Kastelic, čevljar 1753.—1770.

7. Mathes Khurzahls, sedlar 1622.—1636., Marko (Marx) Raiff, čevljar 1621., Marko (Marx) Slana, čevljar 1622. do 1636., Marko Pürre, ključavničar 1627.—1643., Krištof Kuslar (Küschler), igličar (Nadler) 1644.—1655., Hanns Mezger, sedlar 1659.—1669., Rok Reddi, jermenar 1670. do 1672., Hanns Urh Leykauff, pasar 1673., Hanns Trakhofer, sedlar 1674.—1677., Hanns Lobe (Labe) in Miha Maichelpekh, sedlarja 1678.—1691., Miha Meuchelpekh, sedlar 1692.—1700., Jožef Kern, sedlar 1702.—1712., Jožef Trager, sedlar 1713.—1752., Franc Dominik Hunger (Unger) pasar 1753.—1762., Kristian Schumann, pasar 1763. do 1770.

8. Jernej Šušteršič, jermenar 1620.—1638., Pavel Štefan, jermenar 1639.—1655., Jurij Perdan, čevljar 1659.—1674., Jurij Urbas 1678.—1684., Janez Vidmair, čevljar 1685. do 1693., Matija Kunc (Khuniz), kramar 1694.—1708., Anton Koren, kramar 1709.—1713., Lovrenc Bleywerkh (Pleyberg), branjar s pomarančami (Pomarantschen-Crammer) 1714.—1752., Janez Jurij Pieza, kramar 1753.—1768., Martin Avguštin, kramar 1769.—1770.

9. Janez Breclj (Wrezel), ostrogar 1620.—1638., Blaž Cerar (Zerrer, Zirrer), torbar (Peutler) 1638.—1648., Gregor Šolar (Schuller), čevljar 1648.—1655., Janez Marković, čevljar 1659., Matija Vidmair, čevljar 1660.—1684., Hanns Eyllenkeyser, čevljar 1685.—1713., Valentin Hilleprandt, čevljar 1714.—1733., Janez Jernej Resman, čevljar 1734.—1753., Janez Grbec (Gerbez), sedlar 1754.—1765., Primož Kolar (Koller), čevljar 1766.—1770.

10. Henrik Eder, sedlar 1620.—1637., Hanns Mezger, sedlar 1638.—1655., Tomaž Schranz, čevljar 1659.—1668., Matija Tauber, čevljar 1669.—1693., Jurij Zlebnik (Schlibnikh), sedlar 1693.—1708., Miha Fliegenhauer 1709.—1713., Lovrenc Logar, čevljar 1714.—1740., Jožef Spaz, čevljar 1740.—1770.

11. Rudolf Furing, zvonar 1620.—1622., Hanns Jakob Weber, knjigovez 1623.—1636., Gregor Haman, čevljar 1637.—1655., Matija Tax, čevljar 1659.—1668., Gregor Spaz, čevljar 1670.—1708., Gregor Weibl, čevljar 1709.—1713., Matija Klinar (Kliner), čevljar 1713.—1748., Anton Nussmann, čevljar 1749.—1762., Kristian Gebler, igličar 1763. do 1770.

12. Matija Feichtinger, ključavničar 1620.—1641., vdova 1642.—1644., Hanns Wagner, kotlar 1645.—1648., Štefan Grubič, čevljar 1648.—1655., Hanns Frölich, sedlar 1659. do 1678., Tomaž Fridrich, sedlar 1679.—1900., Lovrenc Kopač, sedlar 1701.—1725., Boštjan Suppan 1725.—1733., Janez Kroniss (Kroneys, Kranöss, Cranayss), sedlar 1734. do 1765., Primož Pogorevc 1766.—1767., Anton Nussmann, čevljar 1768.—1770.

13. Janez Gabrenja (Gabreina), sedlar 1620.—1636., Filip Ain, nožar 1637.—1648., Lovrenc Košir, nožar 1644.—1654., Primož Bonča (Wantsche), čevljar 1654.—1668., Miha En-

¹ Za sestavo pregledov do l. 1770. za oba mostova se zahvalim gospodu mestnemu arhivarju Vladislavu Fabijančiču. Zaporedne številke so vpostavljenе za namene te razprave, v urbarjih jih seveda ni.

teriss, sedlar 1668.—1678., Štefan Kronlechner, sedlar 1679. do 1700., Jakob Menzinger, čevljar 1701.—1713., Lovrenc Majhnik (Maicheneck), čevljar 1714.—1752., Miha Maček, čevljar 1753.—1756., Janez Jurij Šimon (Schiemon), vrvar 1765.—1770.

14. Filip Kariš, čevljar 1620., Matija Kunstel (Khunstl), čevljar 1621.—1636., Kunstlova vdova 1637.—1638., Janez Kunstel, čevljar 1639.—1643., Jakob Gregorič, čevljar 1644. do 1654., Luka Fušir (Fuschier), sabljar (Sabl schmiedt) 1659.—1672. in Jurij Dolinar, čevljar 1659.—1674., Ignac Proj (Proy), ostrogar 1674.—1690., Projeva vdova 1691. do 1693., Matija Dren (Drön), čevljar 1694.—1704., Boštjan Peer, čevljar 1705.—1713., Matija Pernuš, čevljar 1714. do 1752., Jožef Prešeren, čevljar 1753.—1764., Janez Jurij Mayr, čevljar 1765.—1770.

15. Jernej Maurus, nožar 1620., Ambrož Cukulin (Zukhulin, Zokhollin), sabljar (Sabl schmiedt) 1621.—1640., Cukulinova vdova 1641.—1643., Luka Fušir (Fuschier), sabljar 1644.—1654., Jakob Gregorič, čevljar 1659.—1668., Jakob Vidmair, čevljar 1669.—1693., Valentin Seljak (Selakh), čevljar 1694.—1696., Marko Kunec (Khuniz), kramar 1697.—1705., Jurij Pogačnik, čevljar 1705.—1740., Gregor Costa, branjevec 1741.—1748., Blaž Sterkin (Sterkhini), kramar 1749.—1764., Valentin Lipovšek, kramar 1765. do 1770.

16. Peter Tax, čevljar 1620.—1636., Lenart Legat, čevljar 1637.—1647., Peter Frölich, sedlar 1648.—1654., Štefan Krivic 1659.—1678., Primož Hrovat (Hrauath), čevljar 1679.—1713., Gregor Trebar, čevljar 1714.—1725., Miha Weiss, čevljar 1725.—1764., Gašper Krašec (Kraschetz), čevljar 1765.—1770.

17. Jakob Felber, ključavničar 1620.—1649. (najemnina 10 fl.), gospod (Herr) Janez Mazoll, od dveh kolib pod njegovo hišo 1650.—1654., Adam Pilpach in Hanns Scheyrle 1659.—1671., Adam Pilpach sam 1672.—1689., Pilpachova vdova 1640.—1691., Lovrenz Moško (Mozkho), čevljar 1692.—1696., Primož Supan, čevljar 1697.—1718., Primož Tonič, čevljar 1719.—1746., Gregor Kralj (Kraill), krznar 1741.—1765., Kristian Michel, trgovec 1765.—1770.

18. Miha Renner (Röner), urar 1622.—1654., Franc Lav (Lau), trakar 1659.—1670., Jakob Kruhar, pasar 1670. do 1673., Peter Frölich, sedlar 1674.—1678., Hanns Eder, sedlar 1679.—1709., Urban Rančigaj, sedlar 1710.—1725., Anton Čuk (Tschukh), sedlar 1726.—1733., Jurij Geisslmann, čevljar 1734.—1764., Jožef Lipp, rokavičar 1765. do 1770.

19. Katarina Kurzhals, sedlarjeva vdova 1620., Konrad Stosser, knjigarnar (Buechfuerer) 1621.—1636., Francesco Squarzon 1637.—1654., Pavel Rauch, čevljar 1659.—1674., Mert (= Marlin) Niederle, rokavičar 1659.—1690., Janez Pavlič, čevljar 1676.—1677., Gregor Skubec, čevljar 1678. do 1690., Miha Prešeren, čevljar 1691.—1693., Gregor Šimon, čevljar 1694.—1722., Janez Lintner, čevljar 1723. do 1740., Matija Kramer, čevljar 1741.—1752., Jožef Storben (tudi Sturm), rokavičar 1753.—1770.

20. Matija Maurus, sedlar 1620.—1637., Boštjan Grabec, čevljar 1637.—1647., Tomaž Royer, čevljar 1640.—1650., Tomaž Schranz, čevljar 1650.—1654., Pavel Stefan, jermenar 1659.—1667., Štefanova vdova 1668.—1670., Henrik Langenekh, jermenar 1671.—1693., Martin Vačnik (Watsch-nikh), jermenar 1694.—1713., Martin Koderman, jermenar 1713.—1721., Pavel Japelj (Japl), čevljar 1722.—1740., Janez Rampacher, sedlar 1740.—1748., Andrej Trenkher, rokavičar 1749.—1763., Jurij Pachmann, rokavičar 1764., Franz Ziegler, rokavičar 1765.—1770.

21. Hanns Wallach, čevljar 1620.—1636., Boltezar Teleban (Telleban), čevljar 1637.—1643., Pavel Rauch, čevljar 1643.—1654., Jakob Vidmair, čevljar 1659.—1667., Feliks Breclj (Wrezl), ostrogar 1668.—1697., Matevž Blaž Breclj (Bretzl), ostrogar 1697.—1713., Jernej Tavčar, ostrogar (Sporer) 1713.—1752., Lenart Klein, čevljar 1752.—1764., Anton Miklav (Miglau), čevljar 1765.—1770.

22. Filip Pičulin 1620., Miklavž Rubina 1621.—1636., Gregor Staravašnik (Starauasnikh), puškar (Püxenschüf-fter) 1637.—1648., Miha Klemenčič, puškar 1648.—1659.

Matevž Korbič, jermenar 1659.—1667., Janez Šušteršič, jermenar 1668.—1684., Janez Kristof Vrač (Pratsch, Wratsch) 1684.—1696., Jurij Ledrer (tudi Leder), jermenar 1697. do 1719., Janez Jurij Ledrer (tudi Leder) 1720.—1752., Gottfried Rossenkrantz, igličar 1753.—1764., Avgustin Klinger, igličar 1765.—1770.

23. Miklavž Rubina 1620., Janez Markovič, čevljar 1621. do 1654., Lovrenc Weiss, jermenar 1659.—1667., Hanns Weiss, jermenar 1668.—1690., Lovrenc Moško (Motzkho), čevljar 1690.—1693., Janez Strupi, čevljar 1694.—1725., Jožef Zupan, čevljar 1726.—1752., Matija Pogačnik, čevljar 1753.—1770.

24. Boltezar Schwager, trakar 1620.—1636., Merth (Martin) Schwarz, čevljar 1637.—1654., Jernej Artač, čevljar 1659.—1667., Peter Več 1669.—1677., Martin Kazler, jermenar 1678.—1694., Jožef Kačaj (Katschey), jermenar 1696. do 1713., Simon Jeran 1713.—1725., Hanns Georg Hamberger, jermenar 1725.—1733., Anton Nesti, jermenar 1734. do 1752., Matija Zlebnik (Slebnikh), jermenar 1753.—1765., Jožef Gladik, jermenar 1765.—1770.

25. Primož Rauch, čevljar 1620.—1636., Miha Rosinger, sedlar 1637.—1638., Zuane d' Albertis 1638.—1654., Mazol-ovi dediči od dveh kolib pod njihovo hišo; zemljišče je bilo prej mestno (najemnina 20 fl) 1659.—1693., gospod Lovrenc pl. Wollwiz zum Wallerspach 1697.—1752. (mes-nice pod hišo na Novem trgu se omenjajo 1719.—1721).

26. Boltezar Alt, čevljar 1620., Janez Stokorič, strugar 1621.—1637., Janez Frölich, sedlar 1638.—1654.

27. Barbara Andreje (Andreitschin) 1620., Jakob Ramb, ostrogar 1621.—1636., Lenart Vrenčun, sedlar 1637.—1654.

28. Adam Rovšek (Roischekh), čevljar 1620.—1638., Jurij Srakar, torbar 1639.—1642., Jurij Vohar (Woher), ostrogar 1643.—1654.

29. Jakob Jakoš, čevljar 1620.—1636., Jurij Hornuss, čev-ljar 1637., Janez Puh, čevljar 1638.—1650., Primož Bonča (Wontscha), čevljar 1650.—1654.

30. Primož Godinšek, čevljar 1620.—1636., Primož Janc (Janiz), čevljar 1637.—1654.

31. Andrej Siber, suknar (Tuchscherer) 1620.—1636., Janez Zajdenik (Seidenikh), nožar 1637., Merth Lang, tra-kar 1638.—1649., Jernej Artač, čevljar 1649.—1654.

2. Od 1786.—1841.

A. L e v o.

(Gledano s Tranče proti čevljarski ulici.)

1. Jožef Gladek, jermenar, od 1799. Uršula Gladek, od 1840. Jožef Jesenko, jermenar in prodajalec usnja.

2. Matija Pogačnik, čevljar, od 1803. Janez Ungelerth, strugar, od 1808. Ignac Ungelerth, strugar, od 1834. Franc Ungelerth, strugar, od 1849. Ana, vdova Ungelerth.

3. Avgust Klinger, igličar (Nadler), od 1786. Janez Dež-man, kramar, od 1795. Lovrenc Pernbacher (Bernbacher), knjigovez, od 1799. Janez Langerholz, jermenar, od 1882. Ana Ružička, kramarica.

4. Avgust Klinger, igličar (Nadler), od 1786. Janez Dež-man, kramar, od 1791. Bernard Novak, sedlar, od 1820. Fortunat Novak, sedlar.

5. Franc Ziegler, rokavičar, od 1788. Anton Miklav, čev-ljar, od 1793. Pavel Zlebnik, jermenar, od 1827. Miha Tron-tel, jermenar, od 1832. Martin Urbančič, čevljar.

6. Janez Jurij Tavčar, čevljar, od 1808. Anton Tavčar, čevljar, od 1809. Martin Urbančič, čevljar.

7. Kristian Michel, trgovec, od 1799. Uršula Gutscher, glavničarka, od 1820. Eva Gutscher (Gutschin), Simon Setteli, Neža vd. Setteli in Miha Mondsperger, slednjič Matevž Krašovic, glavničar in kramar.

8. Kristian Michel, trgovec, od 1811. Karl Michel, Janez Recher in Antonija Michel, od 1823. Matevž Krašovic, kramar in glavničar.

9. Janez Miha Kukh, trgovec, od 1806. Kristian Michel, trgovec, od 1811. Karl Michel, Janez Recher in Antonija Michel, od 1833. Karl in Jožef Černot, trgovca.

10. Janez Miha Kukh, trgovec, od 1811. Anton Černot, trgovec, od 1833. Karl Černot, trgovec.

11. Janez Jurij Mayr, čevljar, od 1797. Bernard Novak, vrvar, od 1801. Martin Kamenisch, kavarnar, od tega takoj na Miho Semena, od 1802. Jožef Jubel, čevljar.

12. Janez Jurij Mayr, čevljar, od 1794. Uršula Gutscher (Gutscherin), glavničarka, od 1825. Filip Knerler, vrvar, od 1834. Filipa Knerlerja dediči.

13. Anton Korček, od 1799. hčerka Terezija Korček, poročena s Francetom Wasserjem, od 1822. Franc Wasser, lončar, nato Miha Ledenig, čevljar, od 1838. Jurij in Suzana Stepan, od 1839. Janez Achtschin, jermenar.

B. Desno.

14. Kristian Michel, trgovec, od 1800. Janez Česen (Tschessen), čevljar, od 1811. Katarina Česen.

15. Jožef Spatz, čevljar, od 1799. Volbenk Lederer, sedlar, od 1809. Janez Gašper Stengel, od 1826. Kristijana Antonija Stengel, od 1828. Elizabeta Stengel, od 1835. Franc Strauchfeld.

16., 17. in 18. Martin in Elizabeta Avgustin, kramarja, od 1808. Ignac Franc Sernec (Sernitz), kramar, od 1809. Elizabeta Sernec, kramarica, od 1829. Franc Ziegler, roka-
vičar, od 1836. Katarina Ziegler, kramarica.

19. Matija Schönauer, strugar, od 1820. Elizabeta Sernec, kramarica, od 1836. Janez Nickel, strugar.

20. Matija Schönauer, strugar, od 1806. Ana Moos, Marija Kham in Cecilija Schnabel, od 1807. Peter Venazzi, milar, od 1825. Marija, vdova Venazzi.

21. Tomaž Müller, igličar, od 1804. Franc Jožef in Karl Müller, od 1838. Karl Müller.

22. Friderik Killer, čevljar, od 1795. Jožef Killer, čevljar, od 1803. Simon Ungelerth, strugar.

23. Dominik Fock, milar, od 1798. Ana, vdova Fock, od 1799. Franc Ruda, milar.

24. Simon Ledenig, čevljar, od 1802. Franc Ledenig, čevljar, od 1810. Miha Ledenig, čevljar, od 1813. Uršula Hoffmann, od 1814. Franc Sark, čevljar, od 1836. Franceta Sarka dediči, od 1838. Franc Sark, ml., čevljar.

25. Ana Gutscher (Gutschin, tudi Gutscherin), glavničarka, od 1796. Filip Hack, suknar, od 1797. Ana Mühleisen, roj. Prager, od 1809. Pavel Mühleisen, čevljar, od 1811. Ana, vdova Mühleisen, pročena Lovrenzhizh, od 1822. Marija Hollant, od 1823. Ivan Winkler, milar.

B.

KOLIBE NA ŠPITALSKEM MOSTU

(Laden auff der Spital Prukhen)

1. Od 1659.—1770.

1. Magdalena Squarzon 1659., Gašper Krnec (Khernez), kramar 1668.—1683., Andrej Možič (Mosiz), kramar 1684. do 1693., Andrej Gostiša, kramar 1694.—1630., Andrej Bosetti (tudi Boschetsch), »materialist«¹ 1698.—1713., Pavel Stich, kramar 1713.—1740., Andrej Alič, kramar 1741. do 1770.

2. Andrej Pavšek 1659.—1674., Gasper Krnec (Khernez), kramar 1674.—1680., Andrej Možič (Mossig), kramar 1681. do 1693., Andrej Gostiša, kramar 1694.—1630., Andrej, Wenikh, kramar 1730.—1763., Anton Schober, pletilec (Strikher) 1764.—1770.

3. Hanns Zechner 1659.—1673., Andrej Pavšek 1674. do 1677., Andrej Gostiša, kramar 1678.—1681., Peter Schmidt 1682.—1702., Jernej Fakin (Fachin), kramar 1703.—1731., Andrej Matek (Mattikh), kramar s čipkami (Spiz Cramer) 1732.—1751., Janez Alič, kramar 1752.—1770.

4. Marko Srakar, torbar 1659., Primož Dobernik 1668. do 1677., Andrej Gostiša, kramar 1678.—1680., Peter Schmidt 1681.—1683., Jakob Vojska, Sattenmacher (strunar?) 1684. do 1687., Martin Lagaria, kramar 1688.—1696., Urban Jusina, kramar 1697.—1708., Andrej Reichard (Reickhardt), kramar 1709.—1725., Janez Zavrc (Sauritsch), kramar s čipkami (Spitz - Cramer) 1726.—1763., Janez K. Primic, kramar 1766.—1770.

¹ To je prodajalec materialnega blaga, n. pr. orodja, barv, posod in podobnega.

5. Vdova Šetina 1659., Primož Dobernik 1670.—1677., Matija Kristan, čevljar 1678.—1683., Martin Lagaria, kramar 1684.—1693., Martin Oman, kramar 1694.—1713., Janez K. Spodt (Spatt), glavničar 1714.—1740., Gregor Kralj, krznar 1740.—1747., Jurij Tomažin, vrvar 1748.—1770.

6. Hans Kirchstetter, slaščičar 1658.—1659., od 1660. do 1667. prazno, Urša Škalin (Šaklin), branjevka (Frat-schlerin) 1670.—1673., Miha Turk, strugar 1678.—1680., Martin Lageria, kramar 1681.—1684., Janez Hlevičar (Khlawitscher), kramar 1684.—1690., Matija Eržen, krznar 1701.—1704., Jernej Voglin 1704.—1718., Gregor Kosmač, kramar 1719.—1729., Jeroman Ziga Battistini, kramar 1730. do 1763., Franz Schneider, kramar 1764., Anton Slark, sedlar 1765.—1770.

7. Jakob Bogataj 1659., od 1660.—1669 prazno, Matija Kristan, čevljar 1670.—1673., njegova sestra 1674.—1677., Urša Škalin (Šaklin), branjevka 1678.—1680., od 1681. do 1683. prazno, Martin Lagaria, kramar 1684.—1687., Janez Hlevičar, kramar 1686.—1690., Martin Hlevičar, kramar 1691.—1693. do 1694.—1700. prazno, Jurij Pancer 1701. do 1708., od 1709.—1712. prazno, Tomaž Bobnar (Wolner), kramar 1713.—1718., Miha Perovšek, kramar 1719.—1720., Gregor Topanko, kramar s čipkami (Spiz - Cramer) 1721. do 1745., Marija vdova Primic (Primizin, Prinzin), kramarica 1746.—1766., Andrej Alič, kramar 1767.—1770.

8. Miha Turk, strugar 1658.—1660., Hanže Fakin, kramar 1667.—1669., Andrej Weiss, jermenar 1670.—1677., od 1678.—1682. prazno, Primož Pavlin (Paullin), klobučar 1683.—1693., Tomaž Bobnar (Wobner), kramar 1694. do 1697. od 1698.—1700. prazno, Gregor Kosmač (Khossmaz), kramar 1701.—1712., Miha Perovšek, kramar 1713.—1718., Tomaž Bobnar, kramar 1719.—1720., Boštjan Primic (Primitz tudi Primz in Prinz), kramar 1721.—1770.

9. Urša Terbič (Terbitschin) 1659., Andrej Možič (Mosschitsch) 1668.—1680., Matija Grilec (Griliz) 1601.—1683., Martin Lageria, kramar 1684.—1687., Janez Hlevičar (Klawitscher), kramar 1688.—1696., Tomaž Bobnar, kramar 1697.—1712., Jurij Lagander, kramar 1713.—1740., Marija Goset (Gossetin) 1741.—1749., Jakob Tazoll (Tazolli), kramar 1750.—1770.

10. Gregor Ambrožič 1659., Janez Debelin 1668.—1669., Andrej Kus 1670.—1674., Hanns Fassel (Faschl) 1674. do 1680., Fasslova vdova 1681.—1708., Miha Perovšek (Peroschikh), kramar 1709.—1712., Helena Mazoni 1713., Matevž Luženta (Luschenta, Leschenta), kramar 1714. do 1737., Janez Jurij Prelec (Prelz), kramar 1738.—1766., Jakob Feldstein, kramar 1767.—1770.

11. Adam Eisenhardtner 1659., Adam Koren (Khoren), kramar 1668.—1680., Andrej Gostiša, kramar 1681.—1683., Jakob Vojska »Sattenmacher« (strunar), (Vaisskha) 1684. do 1708., Štefan Galler, krtačar 1709.—1721., Pavel Wagensperger, krtačar 1722.—1723., Janez Andrej Neurieber, krtačar 1724.—1748., Jakob Astner, trgovec 1749.—1752., Franc Neubauer, sedlar 1752.—1760., Anton Stark, sedlar 1761.—1770.

12. Jakob Marpurger, medar 1668.—1673., Adam Koren, kramar 1676.—1680., Andrej Gostiša, kramar 1681.—1683., Jakob Vojska (Vaisskha, tudi Voischkha), strunar 1684. do 1697., Janez Večerin (Uscherin) 1697.—1701., Miha Pavšič (Paweschitsch, Pauschitsch) 1701.—1708., Matija Eržen, krznar 1709.—1718., Janez Gartler, plahtar (Kozmacher) 1719.—1720., Peter Prida, kramar s čipkami 1721. do 1741., Jožef Ribler, klepar 1742.—1770.

Okoli l. 1667. se je sezidala pred špitalskimi vratmi (vor dem Spitalthor), to je na Marijinem trgu konec mostu, nova pritlična stavba² za 2 prodajalni in sicer:

13. Prva prodajalna, odprta 1668.: Hans Kirchstetter, slaščičar (Zukherpacher) 1668.—1677., Kirchstetterjeva vdova 1677.—1687., Marija Gračar, vdova (Züssenmacherin) 1688.—1693., Boštjan Salbi (tudi Salby in Saibell), kramar 1694.—1722., Ranocelniška zaloga (Pader - Mittel) 1722.—1734., Tomaž Dudič, kramar 1734.—1761., Marija Katarina vdova Dudič, kramarica 1762.—1765., Gašper

² Glej stran 65.

Prebiv, kramar 1765.—1783., (von den gemauerten Laden vor dem Tor und einwendiger Cammer), Franc Schneider, kramar 1783.—1791.

14. Druga prodajalna, adaptirana 1703.: Urh Bernard Aleš 1703.—1708., Ivan Sorin, kramar 1709.—1719., Gregor Polc (von dem gewölbten Laden) 1719.—1725., Marija vdova Hunger (Hungarin), pasarica 1725.—1732., Franc Anton Schwarz, ključavničar 1733., Janez Jurij Oberndorfer, strugar 1734.—1755., Jakob Čebulc (Zebulz), brivec 1756.—1759., Anton Schober, pletilec 1759.—1763., Janez Mosser, jermenar 1764., Valentin Kopač, jermenar 1765. do 1766., Janez Jurij Ritter, strugar 1766.—1770., Franc Schneider, kramar 1770.—1791.

Nove kolibe¹ (od 1764.):

15. Janez Jožef Walter (Walder), suknar 1764.—1766., Andrej Ledrer, jermenar 1767.—1770., Janez Jurij Požar (Poschar), kramar in krčmar 1764.—1767.

16. Filip Ekher, čevljar 1764.—1765., Janez Perghart, čevljar 1765.—1770.

17. Janez Jurij Hrastnik, lončar 1768.—1770.

18. Matija Pečar (Petscher), pasar 1764.—1770.

19. Andrej Nessler, krznar 1764.—1770.

20. Janez Huber, lončar 1764.—1770.

21. Valentin Kopač, jermenar 1764.—1770.

Od 1786.—1840.:

A. L e v o.

(Gledano s Špitalske ulice proti Marijinemu trgu.)

1. (Stara štev. 20): Franc Zollner, krčmar, prodaja soli in žganja, od 1822. Katarina Zollner, roj. Perne.²

2. (Stara štev. 19): Cecilija Holzer, od 1792. Franc Holzer, kramar, od 1801. Lucija Holzer, poroč. Marinovic, kramarica, od 1837. Neža Pezhlin, kramarica.

3. (Stara štev. 18): Frančiška Justin, poročena Schneider, od 1795. Jožef Schneider, od 1798. Gregor Zupanc in Janez Sorčan, čevljarja, od 1832. Jožef Rovnan, krznar, od 1835. Jožef Strelba, milar.

4. (Dvojna koliba, stari številki 16 in 17): Janez Krst. Primic, kramar, potem trgovec, od 1811. Anton Primic, trgovec z manufakturo, od 1815. Alojzij Hoffmann, trafikant.

5. (Stara štev. 15): Jožef Jurij Terler, čevljar, od 1800. Jurij Terler, čevljar.

6. (Stara štev. 15): Jožef Jurij Primic, kramar, potem trgovec, od 1793. Miha Tomažin, vrvar, od 1814. Marija Tomažin, roj. Megušar, od 1818. Martin Megušar, od 1835. Ludvik Knee, jermenar in trgovec z usnjem, od 1838. Jera Orešek, kramarica.

7. (Stara štev. 13): Jurij Gams, milar, od 1808. Marija Fock, roj. Gams, od 1809. Marjana Fock, od 1811. Andrej Fock, milar in Ana Fock, od 1825. Simon in Rozalija Tomic, kramarja, od 1838. Neža Tomic, kramarica.

8. (Stara štev. 12): Pavel Zlebnik, jermenar, od 1817. Tomaž in Uršula Ziegler, kramarja, od 1830. Rok Ziegler, kramar.

9. (Stara štev. 11): Tomaž Sichel, vrvar, od 1819. Jožef Tattre, od 1820. Peter Venazzi, milar, od 1832. Marija, vdova Venazzi.³

B. D e s n o.

10. (Stara štev. 10): Jurij Gams, milar na Poljanski cesti 70, od 1808. Marija Fock, roj. Gams, od 1809. Marjana Fock, od 1811. Andrej in Ana Fock, milarja, od 1818. Simon in Rozalija Tomic, kramarja, od 1818. Jožef in Marjeta Muha, kramarja, od 1837. Jakob in Jera Završek, kramarja, od 1839. Janez Jurij Scribe, trgovec.⁴

¹ Glej stran 65.

² Ta prva lopa je stala torej na vogalu Špitalskega mostu in sedanega Cankarjevega nabrežja.

³ Ta lopa je stala na vogalu Špitalskega mostu in Marijinega trga nasproti današnji Šmalcovi hiši, torej na desnem vogalu mostu, gledano z Marijinega trga.

Marijin trg med l. 1660.—1670.

(Po Valvasorjevi grafični zbirki, Stele: Valvasorjeva Ljubljana 1929, slika št. 43).

V ospredju Avguštinska, poznejša Frančiškanska cerkev in samostan, od katerega poteka spodaj Slonova ulica s samostanskim zidom na levi. V ozadju Ljubljana z lesenim Špitalskim mostom in baročnim portalom pred njim. Na desnem bregu mesarske lope, za njimi meščanski špital. — Mostnega portala se drži na levi enonadstropna hiša, poznejša Jaklič-Mayrjeva hiša na vogalu Sv. Petra ceste. V kotu med to hišo in portalom pritlični predzidek, ki se je (1687) preuredil v kramarsko prodajalno. Značilno za takratne skoraj vaške razmere tega predmestnega dela je vsekakor kozolec, ki stoji sredi trga.

11. (Stara štev. 9): Franc Weinhardt, sedlar, od 1817. Jožef Ziegler, kramar, od 1835. Terezija Ziegler, kramarica.

12. (Stara štev. 8): Andrej Ledrer, čevljar, od 1818. Valentin Knee, jermenar, od 1836. Anton, Terezija in Ludvik Knee, jermenarji, od 1837. Ludvik Knee, jermenar in prodajalec usnja, od 1842. Marjana Knee, jermenarica.

13. (Stara štev. 7): Jurij Kraxner, čevljar, od 1804. Matija Teibel, od 1835. Terezija Knee, od 1837. Ludvik Knee, jermenar.

14. (Stara štev. 6): Tomaž in Klara Aichwalder, branjevca, od 1803. Ana Krigler, od 1804. Blaž Wirk, od 1810. Gašper Pirc, strojar, od 1816. Marjeta Pirc, vdova Wirk.

15. (Stara štev. 5): Janez Krst. Primic, kramar potem trgovec, od 1801. Jakob Sprih, čevljar, od 1810. Pavel

⁴ Koliba štev. 10 je začela vrsto na drugi strani mostu. Stala je torej na nasprotnem (levem) vogalu Marijinega trga tik ob zidani prodajalni pri »Bučarju«.

Mühleisen, čevljar, od 1815. Ana, vdova Mühleisen, poroč. Brenčič, od 1815. Franc Brenčič, od 1818. Martin Sonc, trakar potem trgovec, od 1836. Marija, vdova Sonc.

16. (Stara šte. 4): Andrej Alič, kramar, od 1811. Neža Alič, od 1834. Franc Grasselli, kramar, od 1840. Marija Goršič, kramarica.

17. (Stara šte. 3): Marko in Marija Kermelj, od 1794. Janez Inglič, od 1801. Jožefa Sernec, kramarica, od 1802. Andrej Jenko, pasar, od 1811. Franc Dolcher, star. kramar, od 1839. Franc Dolcher ml., kramar.

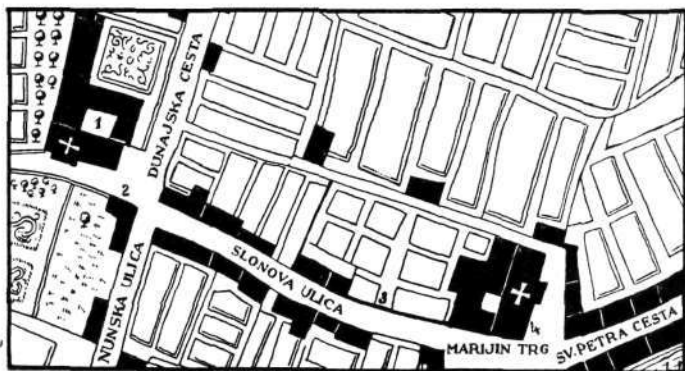
18. (Stara šte. 2): Jožef Mekinc, od 1796. Janez Nep. Gruber, kramar, od 1818. Elizabeta Gruber, kramarica, od 1819. Martin Sonc, trakar potem trgovec, od 1825. Ivan Winkler, milar.

19. (Stara šte. 1): Karl Svetelsky, kramar, Katarina Svetelsky, kramarica, od 1821. Anton Mihelič, kramar, od 1831. Terezija Mihelič, kramarica, od 1844. Andrej Mallner in I. C. Mayer, trgovca.¹

3. ODPRAVA KRAMARSKIH KOLIB S ŠPITALSKEGA IN ČEVLJARSKEGA MOSTU

Med l. 1824.—1828. so začeli zaradi stalnih poplav na Ljubljanskem barju, ki so se ponavljale vzlic dograditvi Gruberjevega prekopa, vnovič poglobljavati Ljubljano. Obenem so odpravili vse mline in jezove od Trnovskega jez do Gadnerjevega mlina na Poljanah in Maličevega mlina na Selu pri Mostah. Nasledek teh poglobitev je bil med drugim tudi ta, da so se stebri, koze in piloti lesenega špitalskega in čevljarkega mostu zaradi izpodmlevanja po hitreje tekoči vodi omajali. Mostova tudi sicer nista bila kaj posebno solidna niti v blazinah, saj so ju morali že izza francoskih časov stalno krpiti. Vrh vsega ju je znatno obtežavala na obeh straneh vrsta kramarskih kolib; piloti, s katerimi so bile na zunanji strani mostu podprte, so se zaradi poglobitve prav tako omajali. Stanje obeh mostov je že l. 1833. označil dvorni stavbeni svetnik *Hermenegild Francesconi* za »skrajno nevarno in se ne more niti za en dan več jamčiti, da se ne bosta podrla.« Zato je *ilirski gubernij* leta 1834. preko ljubljanske kresije ukazal mestnemu magistratu, naj stara mostova takoj podre in namesto njih zgradi nova in varna mostova. Pri tem naj magistrat ne čaka na to, da bo kolibe polagoma kupil, niti na to, da se mu počasi nabere poseben sklad za zgradbo mostov, marveč naj takoj ukrene vse, kar je potrebno za javno varnost. (Odlok z dne 24. junija 1834., št. 7832).

¹ Koliba šte. 19 je stala nasproti Zollnerjevi kolibi št. 1 na vogalu špitalske ulice prav nasproti Meščanskemu špitalu. Do nje sta vodile le kamniti stopniči.

Situacijski načrt Slonove (danes Prešernove) ulice iz l. 1745.

Stvar pa ni bila tako preprosta, za kakršno so jo imeli na guberniju in kresiji. Mestne očete je po pravici skrbelo *vprašanje kramarskih kolib*, saj so videli, da so bili njih lastniki z znanimi nam pogodbami iz l. 1786. zemljiškoknjižno vpisani kot pravi lastniki in še posebe zavarovani v mirni posesti svojih kolib s točko 2. teh pogodb.² Mesto je vezala, kadar bi stara mostova podrlo, dolžnost, da kramarjem namesto odpravljenih kolib postavi nove ali da jim stare kolibe odkupi. Na številnih posvetovanjih, ki jih je imel mestni svet³ v tej zadevi med l. 1834.—1838. pod predstvom župana Janeza Nep. Hradeckega, se je naposled sklenilo, da naj se nova mostova ne napravita več lesena, ampak zidana ali železna. Glede kolib ni bil gubernij tisti, ki je terjal njih odpravo. Deželna stavbena komisija je bila celo mnenja, naj ostanejo, češ, da bi se dal novi zidani most arhitektonsko prav lepo izoblikovati s čednimi, zidanimi prodajalnami, seveda bi moral biti zaradi živahnega prometa dosti širši ko dosedanji leseni. Ko bi se bila ta misel uresničila, bi imeli na trimostju morda še danes svoj ljubljanski Rialto.

Ohranitvi kramarskih kolib na novih mostovih pa se je odločno uprl župan *Hradecky* zaradi prometnih in požarnopolicijskih ozirov ter skušal to dopovedati cesarskim oblastvom takole: »Mostova bi se morala zaradi prometnih ozirov, če bi se nanje zopet postavile kolibe, znatno razširiti; to pa bi navrglo mestu še večjih stroškov, kakršni so že sedaj postavljeni v proračun. Pri špitalskem mostu bi se pojavile, ko bi se zidal širši nego je po načrtu, še tehnične težave: projektirani zidani steber bi se moral še dokaj razširiti in bi bil huda ovira rečni strugi, ki se ravno tod obrne v ostrem loku od severa na vzhod.⁴ O zidanih kolibah ni hotel župan nič slišati, češ da imajo kramarji po pogodbi pravico samo do takih, kakršne so jih imeli dosedaj, to je lesenih. Zgraditvi novih lesenih kolib sredi mesta pa da se upirajo javni oziri na nevarnost požarov.« Mnenje županovo je tudi obveljalo v mestnem svetu.⁵

Ko je bilo sklenjeno, da starih kolib na novih mostovih ne bo, je nastalo mestni upravi novo, še težavnejše vprašanje: *Kam s kolibami?* Prva in najnaravnejša misel je bila, naj jih mesto odkupi. Ta načrt je magistrat začel izvajati že l. 1835. in se mu je res posrečilo, odkupiti po sporazumni poti skoraj polovico kolib. Ostali lastniki pa svojih kolib niso hoteli prodati za ponujeno ceno ali pa so izjavili, da jih sploh ne prodajo in da vztrajajo pri nadomestilu za stare kolibe v smislu sklenjenih pogodb, na katere je magistrat vezan. Tu je Hradecky l. 1838. razsekal vozle s predlogom, da naj se napravijo nezadovoljnejšem ne samo enake, ampak več vredne, to je zidane kolibe na podobno prometnem kraju. Kot mesto, kjer

² Vsebinske take pogodbe glej str. 20.

³ Člani mestnega sveta so bili tedaj: hotelir Andrej Malič, lekarnar Franc pl. Gromadzky, trakar Alojzij Traun, barvar Jožef Gestrin, strojar Janez Pauer, zvonar Anton Samassa, gostilničar Janez Prasnik.

⁴ Široki steber zidanega Frančiškanskega mostu, ki je danes srednji del trimostja, je v resnici tudi danes rečni struji precej na poti in so Barjani, pa tudi nekateri tehniški zahtevali, da se odpravi.

⁵ Vendar pa si mestni svet z županom vred nista ostala dosledna, ker sta dala v Slonovi ulici l. 1840. kramarjem napraviti v nadomestilo vendarle zidane prodajalne.

Ljubljana s Špitalskim mostom za Valva-zorja (1670). Perspektiva je slaba (zlasti glede Slonove ulice), a Špitalski most je dobro pogojen. Lepo se vidi portal na Marijinem trgu in skoro prazna ploščad mesta. Le pred široko zijajočimi Špitalskimi vrati stoji na obeh straneh vrsta prodajalnih kolib.

(Po sliki v šempetrskem župnišču)

naj bi stal novi »bazar«, so si mestni očetje izbrali desno stran *Slonove ulice*¹ od Frančiškanskega samostana naprej proti »Slonu«.

Slonova ulica pred sto leti niti malo ni bila podobna svoji naslednici, današnji Prešernovi ulici, dasi je v bistvu potekala po isti črti kot danes in je bila že takrat poglavitni dohod v mesto za vso severno-zapadno in severno okolico ljubljansko.

Ulica je imela tedaj še predmestno lice. Na levi strani, gledano z Marijinega trga, tam kjer stoji danes trinadstropna Frischova hiša, sta stali dve enonadstropni hiši, obe stari gostilni, s petimi okni na trg in z 2 mansardnimi okni v strehi. Prvi se je reklo »pri Francelici«; bila je l. 1840. last krčmarja Jurija Kozine; drugi (št. 49), ki je stala deloma že v Slonovi ulici, pa je bil lastnik medar in voščenin Anton Šupevc. Njegova je bila tudi naslednja hiša št. 50 v Slonovi ulici. V prvi Šupevčevi hiši je bila l. 1840. gostilna »Pri belem jelenu«. Soseda Šupevčevim hišam je bila hiša št. 51, ki ji je bil lastnik pekovski mojster Jožef Trontel. Za njo pa sta se vrstili hiši št. 52 in 53, ki jih je bil kupil l. 1833. od Jamnikovih dedičev jerhar Jožef Perles in tam oživel staro Jamnigovo pivovarno. Na Perlesovo hišo je mejila enonadstropna, dolga Luckmannova hiša št. 54, ki je že stala na vogalu Slonove in Nunske, današnje Schellenburgove ulice.

Medtem ko je bila leva stran Slonove ulice razmehoma dobro zazidana, pa je bila nje desna stran skoraj prazna. Od Frančiškanskega samostana na Marijinem trgu pa tja do Bučarjeve hiše št. 15 (današnja Košakova hiša št. 52) je potekal po celi dolžini ulice visoki, goli zid Frančiškanskega vrta. Od Bučarjeve hiše naprej je bila na tej strani samo še enonadstropna hiša št. 14, kovača Alojzija Bayerja in znana gostilna pri Slonu (»Mokarju«) št. 16, last Blaža Zalo-karja, ki je stala že na vogalu Dunajske ceste z vhom iz Slonove ulice.

Misel, odmakniti dolgi zid Frančiškanskega vrta za ozek pas 4–5 m od Slonove ulice in na tako pridob-

¹ To ulico so hoteli nekateri zaradi »bazarja«, ki bi po temu sklepu tam nastal, prekrstiti v »Bazarsko ulico«, a se je misel na srečo opustila.

ljenem svetu sezidati kramarjem nadomestilo za odpravljen kolibe, je bila v mnogočem koristna in plodovita. Predvsem bi dobili oškodovani kramarji s tem polnovredno nadomestilo za stare kolibe, ker je bila Slonova ulica že tedaj zelo prometna in bi si kramarji obdržali stare odjemalce; drugič bi se preneslo z 22 kramarskimi prodajalnami novo trgovsko življenje v še dokaj predmestno Slonovo ulico in jo s tem samo po sebi približalo trgovskemu predelu starega mesta; slednjič pa bi stopila na mesto dolgočasnega in nelepega zidu stavba, ki bi v slogovnem pogledu vendar bolj zadovoljevala.

Magistrat se je začel že l. 1837. pogajati s Frančiškanskim konventom za odstop potrebnega sveta. Ko je samostan načeloma na to pristal, je magistrat razpisal na dan 23. januarja 1838. lokalni ogled in obravnavo, na kateri so se zapisale naslednje zahteve samostana, ki jih je mesto tudi sprejelo:

1. Samostan ne zahteva za svet, ki ga odstopi mestu v izmeri 109 $\frac{1}{4}$ kvadr. sežnje, nobene odškodnine v denarju, pač pa naj mu zato zgradi magistrat na svoje stroške nov rastlinjak in poglobi stari vodnjak, ki ima premalo vode.

2. Na mesto starega zidu ob Slonovi ulici se napravi nov zid, ki ga predstavlja zadnja, na samostanski vrt obrnjena stran novoprojektiranih prodajaln.

3. Namesto svinjaka, ki je stal na odstopljenem svetu, naj napravi magistrat drugod na vrtu nov, primeren in dobro zgrajen svinjak.

4. Prav tako naj zgradi magistrat namesto sobe za hlapca, šupe za ozimino in kleti za krompir, enakomerne prostore na kraju, ki ga bo določil samostan.

5. Kanalizacija v Slonovi ulici, ki se bo izvršila za nove kramarske prodajalne, naj se zveže s kanalizacijo samostana, kolikor še ni izpeljana.²

² Kanalizacija samostana se je izvršila ob splošni kanalizaciji Slonove ulice in Marijinega trga l. 1819. Samostan je tedaj prosil gubernij, naj se stroški za priključek iz samostana na glavni kanal krijejo iz verskega zaklada ili mestne blagajne. Gubernij pa je to čez leto dni (1820.) odbil, češ da so samostanu dotične stroške poravnali njegovi dobrotniki.

6. Uvoz in izvoz skozi stara vrata, ki so držala v samostanskem zidu iz Slonove ulice v frančiškanski vrt, si frančiškanski samostan slej ko prej pridrži. V ta namen naj se napravi sredi nove stavbe zidana veža, opremljena s prednjimi na Slonovo ulico, in zadnjimi vrati (na Frančiškanski vrt). Ta veža naj se ustanovi kot posebna parcela in poseben zemljejknjižni vložek, na katerem naj se vknjiži omenjena služnost uvoza in izvoza v prid Frančiškanskemu samostanu.

Na podlagi teh dogovorov, ki so se na naslednji komisiji dne 29. julija 1839. še podrobneje ustanovili, je napravila deželna stavbena komisija potrebne načrte in proračune. Stroški za zidavo novih kramarskih prodajaln so bili proračunjeni takole:

Podiranje starega vrtnega zida	194 fl.
Zidava novih prodajaln	12.056 fl. 6 kr.
Zgraditev novega svinjaka, šup itd.	726 fl. 55 kr.
Zidava novega rastlinjaka	529 fl. 17 kr.
Povišek vrtnega zidu	104 fl. 19 kr.
Skupaj	13.609 fl. 97 kr.

Vsaka od 22 prodajaln bi stala po tem proračunu mesto nekaj čez 618 fl., torej manj ko je znašala povprečna odkupna cena.

Glede podrobnosti v fasadi prodajaln je napravila stavbena komisija še drugi, malo dražji načrt, ki ga pa niti magistrat, niti gubernij nista sprejela. Gubernij je predložil oba načrta v začetku leta 1840. združeni dvorni pisarni na Dunaju, ki se je z razpisom z dne 29. maja 1840., šte. 14.847 odločila zaradi nujnosti stvari za cenejši načrt, *dasi bi bilo*, kakor je poudarjala, *želeti, da se je mesto odločilo za dražji načrt*, ker bi se s tem *znatno olepšal ta mestni okraj*. Magistrat naj sedaj skrbi za to, da sestavi osnutek pogodbe s konventom ter jo predloži v odobritev guberniju, ki naj v vsej tej stvari odslej dokončno odločuje.

Ker so začeli med tem stare kolibe na obeh mostovih podirati, je postala zidava novih prodajaln neodločljiva. Na zmanjševalni dražbi dne 20. marca 1840. se je oddalo delo najnižjemu ponudniku, mestnemu stavbenemu mojstru Jožefu Reymundu za 11.773 fl. 12 kr., ki je pričel s podiranjem starega samostanskega zidu prve dni aprila 1840.

(Dalje prihodnjič.)

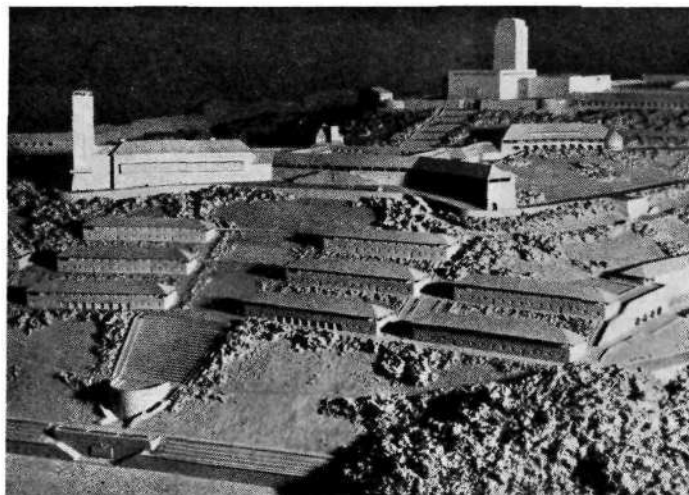
NEMŠKA URBANISTIKA

FRANCE STELÉ

»Prepričani smo, da se pri nas začneja nova arhitekturna doba. Povsod v Nemčiji nastajajo nove stavbe. Zdi se, da je vsestransko gradbeno hotenje prevzelo ves narod. Ali je mogoč bolj prepričevalen znak nove arhitekturne dobe?« S temi besedami začneja svojo knjižico o sodobnem nemškem stavbarstvu H. Schrade.¹

Toda ne le v Nemčiji ampak po vsem sodobnem svetu se vrši neugnana stavbna delavnost, ki se da primerjati po svojem stremljenju, da ves svet po svoje preobrazi, le še z barokom. Nobenega dvoma ni, da je

¹ Bauten des Dritten Reiches, Bibliographisches Institut, Leipzig 1937.

Načrt in model NS redovnega grada „Vogelsang“ (C. Clotz)

arhitektura spet enkrat v kulturni zgodovini človeštva prevzela vodstvo in so druge umetnostne stroke, kolikor se tiče njih polpretekle pomembnosti, stopile močno v ozadje; prisiljene so, da si prav ob arhitekturi iščejo nove smeri, novih podlag svoje pomembnosti, novih zvez z življenjem. Vse, kar se vrši zunaj, v tako zvanem velikem in širokem svetu, se zdi marsikomu malo pomembno za naše razmere, ker nas po njihovem mnenju ta val še ni tako zajel kakor druge in se naša gradbena delavnost vrši še vedno počasno in le toliko, kolikor jo nalaga potreba dneva. Če pa globlje pogledamo, moramo pripoznati, da smo prav tako v nji kakor drugi in da ne smemo zamuditi nobene prilike, da se nepristransko in čim bolj široko poučimo in skušnje drugih sebi prilastimo.

Zadnjič smo si ogledali italijansko urbanistiko² in opozorili posebno na tiste njene strani, ki so tudi za naše razmere aktualne. Pri tem smo trčili ob vprašanje našega graditeljskega naraščaja, ki kaže vse znake povojne krize izobraženskih stanov in je z umetniškimi stanovi vred nekako proskribiran v vrste bohemskih sanjačev, ki žive svoje posebno življenje ob sodobni družbi. Ta stan, ki ga do svetovne vojne tako rekoč nismo poznali, se naglo množi, kar je dokaz, da potrebe po njem naraščajo. Naval novih misli in problemov, ki mu jih posreduje šola in življenje, je tolik, da je nemogoče, da bi se zrelo do njih orientiral in v tem je tudi vzrok, da radi preslabе družabne opore ves razvoj našega stavbarstva šepa in njegovi predstavniki ne najdejo tistih trdnih tal, na katerih bi mogli notranje dozoreti. Ker je čas neugnan in neprestano stavi nove naloge, je v tem položaju naravno, da nepripravljeni nezrelo rešujemo naloge in se

² Kronika slov. mest V. (1938.), str. 1–6.

ZGODOVINA KRAMARSKIH HIŠIC
V PREŠERNOVI ULICI

D R. RUDOLF ANDREJKA

(Nadaljevanje.)

4. NASTANITEV KRAMARJEV V ZAČASNIH KOLIBAH

Mestna uprava si je leta 1839. zamislila akcijo glede zidanja novega mostu in postavitve novih prodajaln tako, da bodo te že dozidane, ko se bo začel nov most graditi, da se bo torej preselitev kramarjev vanje vršila brez težav in nepravil. Zaradi raznih uradnih formalnosti pa so se prodajalne začele zidati šele spomladi l. 1840., torej ob istem času, ko so se morali kramarji umakniti z mostov. Prodajalne v Slonovi ulici — to je bilo jasno — bodo dozidane, če pojde stvar hitro od rok, šele jeseni l. 1840.; ali pa bodo tedaj tudi uporabne, to je bilo še veliko vprašanje.

Kam torej s kramarji, ki so imeli pravico, terjati od mestne uprave, da jim omogoči nemoteno izvrševanje njihovega obrta? V tej stiski se je odločil magistrat, da jim postavi *provizorne zasilne kolibe*, in sicer na trgu za Meščanskim špitalom (današnjem Pogacarjevem trgu) in odtod naprej do drevoreda ob nasipu (Dammallee), to je do poznejšega Šolskega drevoreda za semeniščem, kjer so danes mesarske stojnice.

Stroške za zasilne lope, za katere so porabili tudi vrata, podboje in celo strehe starih kolib, je državno knjigovodstvo ugotovilo na 650 fl. Ker je bil mestni magistrat med tem od 20 kolib na Špitalskem mostu že dve odkupil, jih je bilo treba postaviti le še 18. Vendar se je stvar zamotala še s tem, da so se morali tudi kramarji s Čevljarskega mostu izseliti, tako da je bil magistrat primoran, postaviti še nadaljnjih 16 kolib, torej vsega skupaj 34. Te zasilne kolibe, postavljene v dve vrsti, so bile konec julija 1840. godne za vselitev; vendar pa so bili prizadeti kramarji z njimi silno nezadovoljni in deževalo je pritožb na kresijo, gubernij in celo na dvorno pisarno. Kramarji so trdili, da so s postavitvijo zasilnih lop na odstranski kraj za kresijo hudo oškodovani, ker gre promet daleč mimo njih; mnogi se v te lope sploh niso vselili in terjali odškodnino za vso izgubo na zaslužku.

Stališče mestne uprave v teh mesecih res ni bilo zavidanja vredno, tem manj, ker so pogajanja s klju-

bovalnimi kramarji zaradi vselitve, odnosno prevzemanja kolib v Slonovi ulici le počasi napredovala.

Ker je ostalo mnogo zasilnih kolib praznih, je moral magistrat gledati na to, da pokrije stroške zanje, ki so naposled narasli na 1772 fl. (tesar Franc Pajk 913 fl., tesar Karl Košir 859 fl.). Zato je dopustil, da so se vanje vselili tudi drugi kramarji in branjevci, med katerimi se je zglasilo zlasti mnogo mokaarjev (Gregor Vodnik, Jakob Preser, Jožef Ložar, vsi iz Dolskega, Miha Zaje iz Trzina itd.). Na tak način se je magistratu res posrečilo, oddati 31 kolib za skupno najemnino 55 fl. na mesec, torej za 1705 fl. na leto. Zasilne kolibe so ostale zasedene do l. 1842., tako da so se stroški za nje že s tem iz večine pokrili.

L. 1842. je bil novi most dozidan, prodajalne v Slonovi ulici kolavdirane in zasedene s kramarji s starega Špitalskega in Čevljarskega mostu. Razlogi, radi katerih so se bile postavile zasilne lope, so s tem prenehali. Vrh tega so se jeli pritoževati lastniki novih prodajaln v Slonovi ulici nad konkurenco, katero jim delajo najemniki zasilnih lop. Ker so bile te lesene kolibe tudi zaradi požara nevarne, je magistrat odpovedal dne 1. novembra 1842. vsem najemnikom nadaljnjo uporabo in s pritrdilom gubernija razpisal licitacijsko prodajo na dan 5. decembra. Kolibe v prvi vrsti so se prodajale po 140 fl., v drugi po 137 fl. Z izkupilom je bil magistrat lahko zadovoljen, saj je znašalo čez 4650 fl., torej dva in polkrat toliko, kolikor ga je bila stala vsa naprava.

5. ZADOVOLJITEV KRAMARJEV ZA ODPRAVLJENE
KOLIBE

Da zadovolji lastnike starih kramarskih kolib, je izbral mestni magistrat, kakor že prej omenjeno, dve poti: prva je bila odkup kolib, druga odkazovanje novih prodajaln v Slonovi ulici. Kdor se ni maral sporazumeti na en ali drugi način, je pač ubral pot civilne pravde in tožil mesto za odškodnino, ki se mu je zdela primerna.

1. *Odkup kolib.* Prve kolibe je začel magistrat odkupovati že l. 1835. V tem letu je plačal kramarju Jožefu Jublu za njegovo kolibo na Čevljarskem mostu št. 11 še razmeroma nizko odkupnino 500 fl. V naslednjih letih (1836.—1840.) je odkupnina narasla že na povprečno 700 fl. Na Čevljarskem mostu se je magistratu posrečilo na ta način odkupiti 12 kolib; na Špitalskem jih je odkupil samo 5, ker je večina lastnikov pristala na nove prodajalne v Slonovi ulici. Čim dalje pa je magistrat odlašal z odkupom, tem višje cene je moral naposled plačevati; tako je plačal leta 1842. trgovcu Janezu Juriju Scribeju za kolibo št. 10 na Špitalskem mostu 1000 fl., kramarju Matevžu Krašovcu za kolibo št. 8 na Čevljarskem mostu 1000 fl. Leta 1844. je dobil čevljar Franc Sark za kolibo št. 24 na Čevljarskem mostu 900 fl., milar Jožef Strelba pa za kolibo št. 3 na Špitalskem mostu celo 1200 fl. To so bile odkupnine, ki so jih stranke dobile sporazumno, brez tožbe. Še višje odkupnine so dosegli za svoje kolibe na Čevljarskem mostu strugar Simon Ungelerth, sedlar Fortunat Novak in čevljar Martin Urbančič, odnosno njegov sin in dedič Alojzij, ki so rastopili s tožbo. O poravnavi njihovih sporov govorimo pozneje.

2. *Zamenjava kolib.* Za zidane prodajalne v Slonovi ulici ali, kakor so jih na kratko začeli nazivati za »ljubljski bazar«, se je pokazalo med kramarji večje zanimanje, ker so pač sprevideli, da jim nudi magistrat tako glede prometnega kraja kakor glede solidne stavbe polnovredno nadomestilo za stare

mostne lope, ki so jih morali venomer popravljati. Tri petine kramarjev na Špitalskem mostu in skoraj tretjina na Čevljarskem mostu se je odločila za preselitev v Slonovo ulico, tako da sta ostali tam samo dve prodajalni nezasedeni in sicer na obeh straneh uvozne veže; bili sta za spoznanje manjši od drugih, tudi je bilo v njih nameščeno samo eno in to skupno stranišče. Pa tudi ti dve prodajalni je magistrat, pridržujoč jih v svoji lasti, septembra l. 1841. oddal v najem: levo (št. 11) kleparju Juriju Freibergerju, desno (št. 12) jermenarju Longinu Blumauerju.

Ker so se bili stari kramarji že sredi l. 1841. vselili v nove prodajalne v Slonovi ulici, je bila vrsta teh prodajaln popolnoma zasedena začetek oktobra 1841. Za lažji pregled priobčujemo tu tabelo teh prvih lastnikov, obenem z označbo njihove stare kolibe na Špitalskem ali Čevljarskem mostu.

Prodajalne v Slonovi ulici l. 1841.
(v smeri proti Marijinemu trgu)

Stara št. do 1877.	Nova št. od 1877.	Ime lastnika	Kraj in številka stare kolibe	
1	48	Terezija Ziegler	Špitalski most	11
2	46	Ana Ružička	Čevljarski „	3
3	44	Ivan Winkler	Čevljarski „	25
4	42	Katarina vd. Ziegler	Čevljarski „	16
5	40	Katarina vd. Ziegler	Čevljarski „	17
6	38	Marjeta Pirc	Špitalski „	14
7	36	Miha Pogačnik	Čevljarski „	7
8	34	Ludvik Knee	Špitalski „	12
9	32	Ludvik Knee	Špitalski „	13
10	30	Neža Tomic	Špitalski „	7
11	28	Mestna občina, najemnik Jurij Freiberger	—	
90	26	Mestna občina Uvozna veža	—	
12	24	Mestna občina, najemnik Longin Blumauer	—	
13	22	Marija Venazzi	Špitalski „	9
14	20	Marija Goršič	Špitalski „	16
15	18	Jera Orešek	Špitalski „	6
16	16	Franc Dolcher	Špitalski „	17
17	14	Rok Ziegler	Špitalski „	8
18	12	Alojzij Hoffmann	Špitalski „ dvojna koliba	4
19	10			
20	8	Franc Ungelerth	Čevljarski most	2
21	6	Ivan Winkler	Špitalski „	18
22	4	Ivan Nickel	Čevljarski „	19

Prodajalne v nekoč Eberlovi, danes Souvanovi hiši,
Schellenburgova ulica 1. (Gl. str. 131 in 132) Stanje 1935.

Novosezidani Frančiškanski (prej Špitalski) most z jugozahoda leta 1850. Levo del Bučarjeve prodajalne, levo tik nje, segajoč do struge Ljubljanice, južni del Mayrjeve hiše. Sv. Petra nasip lepo oblikujejo vitke jagnjedi. Desno Pernbacherjeva hiša in Meščanski špital, v ozadju Pogačarjev trg s semeniščem.

Tu navedeni lastniki se niso dolgo držali svojih prodajaln. Pet in dvajset let pozneje so že vse prešle, razen štev. 1 in 2, na druge lastnike. Najdalje se je držala Terezija Ziegler (do l. 1881.). Njena nečakinja Marija je prodajalno št. 1 leta 1888. prodala Matevžu Štucinu, ta pa l. 1900. Josipu Turku.

3. *Spori.* Mestnemu magistratu se je bilo posrečilo, bodisi z odkupom, bodisi z zamenjavo zadovoljiti od 19 kramarjev na Špitalskem mostu 17, od 21 kramarjev na Čevljarskem mostu pa 18. Nepomirljivi sta ostali na Špitalskem mostu kramarica Terezija Mihelič (koliba št. 19) in trgovka Marija Sonc (koliba št. 15), na Čevljarskem mostu pa strugar Simon Ungelerth (koliba št. 22), sedlar Fortunat Novak (koliba št. 4) in čevljar Martin Urbančič (kolibi 5 in 6). Mihelička in Sončevka sta zahtevali za svoji kolibi vsaka 1500 fl., Ungelerth 1500 fl., Novak 3000 fl., Urbančič pa celo 5000 fl.

Ungelerth se je pričkal z magistratom, ki mu je ponujal po sklepu mestnega sveta 1200 fl., skoraj 4 leta. Slednjič sta se pobotala sredi l. 1844. za 1300 fl., čemur je gubernij 13. julija 1844. pritrnil. Po Ungelehrtovem zgledu sta se slednjič tudi Fortunat in Ana Novak dne 29. novembra 1845. leta zadovoljila z odkupnino 1300 fl. (pritrnilo gubernija z dne 6. marca 1846). Martin Urbančič, lastnik hiše 227 na Židovski stezi, pa ni odnehal, zahteval je trmasto svojih 5000 fl., dokler ga pri tem ni prehitela smrt (6. novembra 1845.). Njegov sin in dedič Alojzij Urbančič je dne 6. junija 1846. terjal znatno znižano odkupnino za svoji kolibi št. 5 in 6 v znesku 3000 fl., občinski svet pa mu je ponujal za obe 2400 fl. Slednjič mu je gubernij prisodil za vsako 1250 fl., skupaj torej 2500 fl. (Odlok z dne 13. novembra 1846.) Mihelička je leta 1843. prodala svoje odškodninske terjatve v znesku 1700 fl. trgovcema Andreju Mallnerju in I. C. Mayerju, ki sta jo takoj povišala na 2000 fl. in nastopila, kakor Marija Sonc, zoper mesto s tožbo. Pravde, ki so se vlekli tja do l. 1847., strankam niso prinesle pričakovanih odškov. Sončevski je prisodilo mestno in

deželno sodišče s sodbo z dne 15. marca 1845. odškodnino 1250 fl., Mallnerju in Mayerju pa s sodbo z dne 6. decembra 1848. 1500 fl., torej za 200 fl. manj kakor sta plačala Miheličevki za njeno terjatev.

6. NAJEM PRODAJALN V NUNSKI ULICI 57

(Schellenburgova ulica 1)

Mestna uprava, vznemirjena zaradi pravkar omenjenih tožb, je skušala leta 1841. nezadovoljneže pomiriti z akcijo, ki pa je bila že v zamisli zgrešena in se je zato tudi temeljito ponesrečila. Magistrat, v stiski za nadaljnje prodajalne, je namreč dne 22. maja 1841. sklenil z Jožefino dr. Eberlovo, soprogo odvetnika dr. Lovro Eberla in vdovo po veletrgovcu Antonu Rudolphu, najemno pogodbo, s katero mu je Eberlova prepustila 6 nalašč za ta namen na novo napravljenih prodajaln v pritličju svoje hiše v Nunski ulici 57 proti letni najemnini 450 fl., v najem. Pogodba je bila za dobo 10 let za oba pogodnika neodpovedljiva.

Mestni svet¹ in tudi župan Hradeczyk sta mislila, da se bodo za te nove, udobne, v lepi meščanski hiši nameščene prodajalne nezadovoljni kramarji kar pulili, ker so bile v marsičem mnogo boljše kot one v Slonovi ulici. A motil se je. Od vseh kramarjev, ki se z mestom še niso pobotali, sta se vselila le trgovec Janez Jurij Scribe (ki pa se je naslednje leto zadovoljil z odpravnino 1000 fl. in se nato takoj izselil) in Katarina vdova Ziegler, vnovič poročena Klemen, ki pa tudi ni dolgo ostala v teh lokalih, saj je imela v Slonovi ulici dve lepi prodajalni (št. 4 in 5). Znani nam nezadovoljneži s Čevljarskega mostu Simon Ungelerth, Fortunat Novak in Martin Urbančič pa se za omenjene lokale v Eberlovi hiši še zmenili niso in si na svoje stroške rajši drugod najeli primerne jim prodajalne.

¹ V mestnem svetu so bili l. 1841.: Jožef Aichholzer, trgovec, Miha Ambrož, trgovec, Leopold Gasperotti, trgovec, Jožef Eržen, pivovar, Jožef Gestrin, barvar, Karel Holzer, trgovec, Lambert Karl Luckmann, trgovec in spediter, Jurij Laurin, Karl Pachner, trgovec, Janez Prasnik, gostilničar, Anton Samassa, zvonar, in M. dr. Janez Zhuber, proto-medik.

Tako je bil sedaj magistrat na istem, kakor svoj čas pri zasilnih lopah, ko se tudi mnogo neposrednih interesentov, to je starih kramarjev, ni hotelo vseliti vanje. Da vsaj deloma pokrije visoko najemnino, je skušalo mesto od l. 1841. naprej oddajati lokale v Eberlovi hiši drugim kramarjem, trgovcem in obrtnikom, sploh vsakomur, ki se je hotel vanje vseliti. Magistrat je razpisoval licitacije, časih po trikrat na leto, skušal lokale oddati pod roko — toda nihče se ni oglašil; če je pa najel lokal, ga je čez pol leta opustil.

Mestni očetje so bili namreč pozabili ozreti se, preden so se lotili te akcije, tudi na prometno vrednost te ulice. Ta pa je bila takrat enaka ničli. Tedanja Nunska, danes Schellenburgova ulica je bila namreč na mrtvi točki v sredi med Dunajsko in Tržaško cesto ter je ves promet daleč od nje potekal v mesto; zato v njej res niso mogli uspevati ravno kramarji, ki so bili bolj ko drugi obrti navezani na močen dotok kmetškega prebivalstva.

Ponesrečena akcija magistrata pa je imela za trgovsko bodočnost Nunske, poznejše Schellenburgove ulice to dobro stran, da je ustanovila v njej, čeprav dosti prezgodaj, prve trgovske lokale, zametke modernih in iskanih prodajaln, s katerimi je danes pritičje nekdanje Eberlove, sedaj Souvanove hiše izpolnjeno do zadnjega kotička in za katere se plačujejo najemnine, ki so stokrat višje od onih l. 1841.

Vodnjak iz l. 1841. na dvorišču frančiškanskega samostana

7. DOGRADITEV KRAMARSKIH HIŠIC V SLONOVI ULICI

Sredi maja l. 1841. so začeli podirati Špitalski most. Zveza med Marijinim trgom in Špitalsko ulico je bila mogoča le čez začasno, samo pešcem prehodno brv. Tudi čevljarški most, s katerega so bili odpravili vse kolibe, je bil vozovom zaprt, tako se je ves vozovni promet vršil le čez Zoisov (Št. Jakobski) most, ki pa je bil tudi že slab. To stanje je trajalo do septembra leta 1842., pri čevljarskem mostu pa do leta 1867.

Na jesen 1840. so bile kramarske hišice v Slonovi ulici v surovem dovršene. Zidarska dela je bil stavbenik Reymund dokončal ob pravem času, zato pa so bili klesarji (Ignac Toman in Tomaž Šubic), ključavničarji (Anton Žigon in Rupnik) in mizarji zelo v zaostanku. Kamniti podboji vhodnih vrat niso bili še izklesani, niti ključavnice in tečaji na vratih pritrjeni, niti podnice položene. Jasno je bilo, da se v takih razmerah kramarji niso mogli vseliti in so morali prebiti zimo 1841./42. v zasilnih lopah. Tako so ostali prostori ljubljanskega bazarja vsi jesen l. 1840., zimo in dober kos pomladi l. 1841. povsem odprti. Obokane globoke prostore pa so porabljali zlasti ponočnjaki, pijanci in drugi taki cikoveci pogostokrat za svoje prečloveške potrebe. Mnogo je bilo zaradi tega smešnic in hudomušnih opazk.¹

Tudi frančiškanski konvent je bil nezadovoljen. Niti eno od obetanih del, razen novega zidu, se še ni bilo izvršilo. Poglabitev starega vodnjaka se je ponesrečila, ker se je pri kopanju spodnji del vodnjaka za 2 sežnja globoko udrl. Magistrat je moral skleniti septembra 1840. novo pogodbo z vodnjakarjem Antonom Burgerjem za napravo vodnjaka s 6 sežnjev globočine. Stroški so se zato proti prvemu proračunu (176 fl. 28 kr.) povečali na 250 fl. Stanovanje za hlapca, šupa za ozimino in nov svinjak se l. 1840. sploh še niso začeli zidati, svet za prodajalnami na frančiškanskem vrtu je ostal razrit in nezravn, glede rastlinjaka pa je delal gubernij težave in priporočal magistratu rajši napravo cenejših toplih gred.

Ni čuda, da se je ob tem zavlačevanju terjanih pogojev za odstop sveta polastila vodilnih oseb frančiškanskega konventa precejšnja vznemirjenost, izvirajoča iz bojazni, da bo samostan pri pogodbi z magistratom slabo odrezal. Gvardijan P. Felicijan Rant je dodal svojim pritožbam o zavlačevanju obljubljenih del še zahtevo, naj podjetnik izroči samostanu strešno opeko starega vrtnega zidu in les starih šup in svinjaka. Gubernij je te zahteve zavrnil, češ da so neutemeljene, ker samostan v komisijskem zapisniku z dne 23. januarja 1883. ni omenil tega materiala, torej se mu je molče odpovedal. Ker dobi konvent za porušene stavbene objekte nove, je z njimi dovolj odškodovan in ne more zahtevati, da se z zadevnim gradivom vnovič okoristi.

Druga pritožba, ki jo je vložil sredi l. 1840. sam provincial frančiškanske provincije, P. Ferdinand

¹ Prim. o tem L. Z. 1934., iz literarnega življenja v Ljubljani leta 1840. (Sr.), str. 732.—733. Odvetniški koncipient Janez Čop, brat učenjaka Matije, piše o svojih tedanjih opazovanjih v Ljubljani prijatelju Jerneju Zupancu na Dunaj dne 20. decembra 1840. med drugim: »Kolibe na Špitalskem mostu so odpravili in jih zelo čedno (sehr hübsch) v Slonovi ulici v eno vrsto pozidali. So že dovršene, a odprte in nudijo sijajno priliko za gotove stvari. Ulico hočejo prekrstiti v 'Pazarsko ulico'«.

Bivši rastlinjak iz leta 1842. ob severnem zidu frančiškanskega vrta. Za njim poteka Frančiškanska ulica z nekdanjo Greglovo hišo, danes last Učiteljske tiskarne. Rastlinjak so o. o. frančiškani l. 1937. podrli, ko so na njegovem mestu sezidali konvikt in lične prodajalne lokale v Frančiškanski ulici. Stal je tu ravno 95 let.

Bončar v Gorici, je bila pa že prav resna: osporavala je namreč kar veljavnost pogodbe, sklenjene med frančiškanskim konventom in mestnim magistratom glede odstopa sveta ob Slonovi ulici, češ da je bilo za to treba cesarjeve pritrditve. Gubernij se je moral v tej zadevi obrniti na knezoškofijski ordinariat z naprosbo, naj provinciala pomiri in mu razloži zadevo. Kako se je stvar naposled uredila, iz spisov mestnega magistrata in frančiškanskega konventa ni razvidno; gotovo pa se je poravnala, ker nadaljnjih pritožb s te strani odslej ni bilo.

Sredi junija 1841. so bile nove kramarske prodajalne prirejene za vselitev. *Kolavdacija* se je izvršila dne 23. julija 1841. Takrat je bil tudi svet na frančiškanskem vrtu že izravnal, svinjak in šupe postavljene, vodnjak poglobljen. Odprto je ostalo še vprašanje rastlinjaka, ki se zaradi ugovora mejaša Blaža Zalokarja, hotelirja pri Slonu, ni mogel sezidati ob zapadnem zidu. Naposled je magistrat l. 1842. rastlinjak vendarle zgradil na severni strani frančiškanskega vrta, tam, kjer je stal do l. 1937. Na tej komisiji se je

tudi sklenilo, da se osnutek odstopne pogodbe, katero je bil konvent izročil magistratu že aprila 1841., v občinskem svetu odobri in potem predloži guberniju v potrdilo.

Na podlagi uporabnega dovoljenja, izdanega po tej kolavdaciji, so se *kramarji konec meseca julija 1841. vselili* v odkazane jim nove prodajalne v Slonovi ulici. Dne 21. novembra 1842. je mestno zastopstvo podpisalo odstopno pogodbo s frančiškanskim konventom, po kateri je prišel ozek pas bivšega frančiškanskega vrta ob Slonovi ulici v izmeri 109 ½ kvadr. sežnjev v last mestne občine ljubljanske. Pogodbo je ilirski gubernij potrdil dne 16. marca 1843., št. 5824/675, deželno sodišče pa je izdalo dne 16. septembra 1843., št. 8038, dovoljenje za zemljiškoknjižni prepis. Na tej podlagi je dal mestni magistrat *imetnike prodajaln* 1 do 10 in 13 do 22 v Slonovi ulici z razpisom z dne 14. maja 1844., št. 3208, *prepisati* v zemljiški knjigi *kot prave lastnike*, dočim so prodajalne št. 11 in 12 in uvozna veža sredi bazarja ostale še nadalje v lasti mestne občine.

PROCVIT PIVOVARNIŠTVA V LJUBLJANI – 18. IN 19. STOLETJE

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

(Nadaljevanje.)

Res je, da Bruner ni plačal niti krajcarja še za stroške, pač pa *rajnki Kleblath*.¹ *Njegova še živeča vdova, sedanja Brunerica* se bo vedela dobro spominjati, da je ta od 1769. leta dalje pogosto plačal izdatke, pa ni napravljaj nobenih takih gnojnih kaluž, vodovodov in *mnogoterih poslopij*. Kleplat je tedaj *prosil* sosedo, naj trpe takšno odpeljavo, dokler ne postavi še tisto leto cevi, ki jih je uničil požar... Samo *iz ljubezni do bližnjega* in v času *požarja* se mu je dovolil mali ka-

¹ Misli se Kristijan Feichter, ki so mu ljudje tudi že dejali Kleplat.

nal, ki pa nikakor ni bil tako zanemarjen kot pa potem, ko je ta (Bruner) *pokupil streho za streho, zemljišče za zemljiščem* in napeljal odtok z vseh teh poslopij v sedanji kanal. Zoper greznico se seveda (!) nihče ne more pritoževati, pač pa se na škodo, ki jo dela odtok iz nje in iz vodnjaka ter kapnica s streh, toži *usa sosesčina*...» Podpisani: Jurij Widemann, *urar*; Janez Waldecker, *nožar*; Dioniz Malle, *pilar*; Matija Schenhauer, *strugar*; K. Götz, *mizar*, in Jan. Nep. Gučnik. (17. okt. 1787. in ponovno 24. apr. 1788., spis 1525/1788. f. 49.)

Grad Bokalce, del poslikane sobe iz 2. pol. XVII. stol. Almanach?

Z ustanovitvijo univerze je dobila Ljubljana na tehnični fakulteti tudi važno oporišče arhitekturne umetnosti. Prva šola je bila ustanovljena po Jožefu Pleč-

niku, ki se je vrnil iz Prage. Pomen Plečnikove šole je predvsem v tem, da je zopet dvignil že pešajoče razumevanje za arhitekturne probleme, močno vplival na umetno obrt vseh vrst, dal nešteto pobud za preporod tiskarske grafike, nagrobnega kamnoseštva, urbanistike in cerkvenega stavbarstva. Drugo šolo vodi prof. arhitekture Ivan Vurnik, enako kakor Plečnik Wagnerjev učenec; odlikuje se posebno po uspehih v reformi cerkvene umetnosti. Poleg njih deluje vrsta mlajših moči, Ljubljana pa dobiva po njih prizadevanju novo lice. Cilj vseh prizadevanj pa je, zlitl staro in novo Ljubljano v dostojno tretjo prestolnico kraljevine Jugoslavije in viden simbol kulturnega življenja Slovencev.

V tem tretjem razcvetu Ljubljane kot umetnostnega središča je osredotočeno vse umetniško življenje Slovencev v Ljubljani. Vpliv umetniške Ljubljane obvladuje vso jugoslovansko Slovenijo. Selekcija umetniških sil se vrši po najstrožjih merilih in slovenska likovna umetnost povsod nastopa kot enakopraven, na lastno tradicijo oprt sestavni del jugoslovanske umetnosti. Stik z občinstvom, ki je bil na začetku sedanje dobe malenkosten, se je poglobil. Mnogo so k temu pripomogle nove institucije, s katerimi razpolaga sodobna Ljubljana. Med prvimi je Narodna galerija, ki ima za seboj že dvajsetletno sistematično propagandno delo, ona upravlja tudi Jakopičev paviljon in vzdržuje galerijo slovenskih likovnih umetnin od XIV. stol. do danes. V umetnostni propagandi zavzema važno mesto Umetnostno zgodovinsko društvo, ki izdaja Zbornik za umetnostno zgodovino. Umetniki sami izdajajo propagandni list »Umetnost«. Na univerzi je umetnostno zgodovinska stolica, ki jo je njen utemeljitelj Iz. Cankar dvignil na popolnoma sodoben nivo v duhu Dvořákovega naziranja o umetnostni zgodovini kot zgodovini duha. Pravkar ustanovljena slovenska Akademija znanosti in umetnosti, tretja akademija v ljubljanski zgodovini, bo imela tudi umetniški razred. Med umetniki se poraja vedno glasnejše tudi zahteva po umetniški akademiji. Pravi dom umetnosti pa naj bi postal projektirani Hram umetnosti, ki bo nadomestil tudi Jakopičev paviljon. Šele tako opremljena bo Ljubljana dosegla stopnjo polnovrednega sodobnega umetnostnega središča.

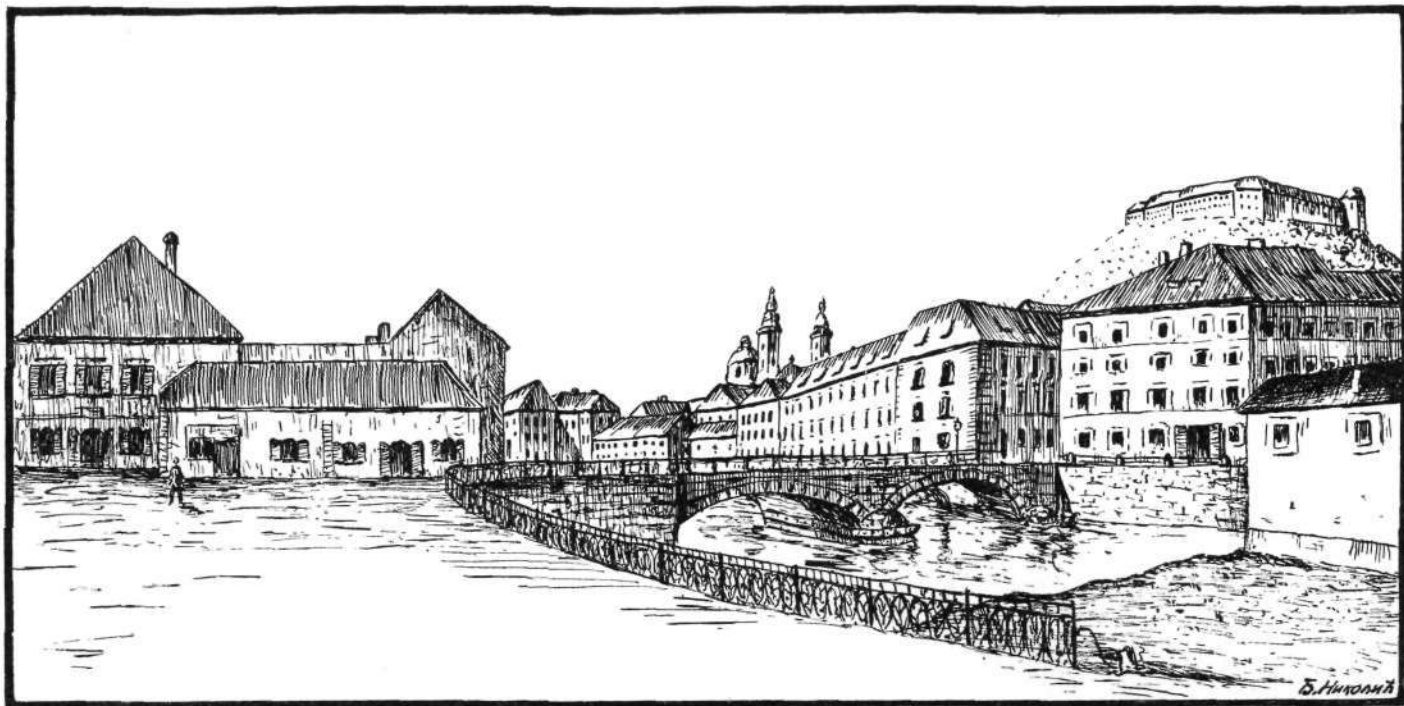
ZGODOVINA KRAMARSKIH HIŠIC V PREŠERNOVI ULICI

DR. RUDOLF ANDREJKA

(Konec.)

Prvo prezimovanje v novem kramarskem bazarju v Slonovi ulici je pokazalo, da se pri zidavi te stavbe ni mislilo na *kurjavo*. Bivanje med mrzlimi zidovi pozimi je bilo vse kaj drugega ko v prejšnjih lesenih kolibah. Kramarji in kupeči so prezebavali, blago se je kvarilo, ker je udarjala vlaga iz svežih zidov. Zato so si že med to zimo nekateri kramarji na svojo pest omislili peči, odvodne dimne cevi pa so izpeljali za svojimi prodajalnami na frančiškanski vrt. Zoper to

samolastnost se je samostan kot mejaš pritožil na magistrat, ki je kramarjem tudi res prepovedal peči, češ da jih tudi v starih mostnih kolibah ni bilo. Kramarji pa so to šibko utemeljitev v svojih pritožbah na gubernij prav srečno pobijali in dokazali, da so prilike v zidanih prodajalnah vse drugačne ko v prejšnjih lesenih kolibah. Če jim ne dovolijo peči, potem morajo pač izjaviti, da niso dobili za prejšnje kolibe enakovrednega nadomestila. Magistrat je naposled

Špitalski (Frančiškanski) most l. 1850. z juga

Na levi Mayrova hiša, pred njo stara, še neprenovljena Bučarjeva prodajalna. Onkraj mostu Meščanski špital, desno trinadstropna Bernbacherjeva hiša

Marijin trg s Špitalskim mostom l. 1850. z zapada

uvidel, da imajo kramarji prav, dal napraviti načrt za požarnovarne peči v prodajalnah in izposloval oktobra 1842. tudi pristanek frančiškanskega samostana, da se dimski odvodniki izpeljejo na vrt. Dne 4. novembra 1842. se je vršil uradni pregled »stavbne, gasilne in olepševalne komisije«, ki je takrat poslovala kot organ policijskega ravnateljstva. Pred nastopom nove zime so imele vse prodajalne enotne in oblaštveno odobrene peči.

Stranišča v novih prodajnih hišicah se niso namestila, kakor bi bilo naravno, zadaj proti frančiškanskemu vrtu, ampak spredaj pri vhodu v prodajalno in so imela direktni izliv v ulični kanal. Vrata v stranišče, ki je bilo seveda zelo ozko, so bila spretno vdelana v lesenem opažu na vhodni strani ter se skoraj niso videla, posebno če so na njih viseli, kakor je bila to pri starejših kramarijah navada, razni izložbeni predmeti. Ta posebnost se je pri nekaterih starejših prodajalnah (št. 34, 40, 42) do danes ohranila.

Konec septembra 1842. je dobila Slonova ulica in kramarske hišice v njej z *dograditvijo novega špitalskega mostu* željno pričakovano zvezo z notranjim mestom. Most, ki je bil zelo solidno zidan — saj so porabili zanj 88.000 stotov rezanega kamna — so slovesno odprli v nedeljo, dne 25. septembra 1842., ob navzočnosti nadvojvode Franceta Karla, očeta poznejšega cesarja Franca Jožefa. Bivši špitalski most so prekrstili v Frančev most, nabrežje »Za zidom« (danes Cankarjevo nabrežje) pa v Frančevo nabrežje.¹ Vendar se ta naziv ni udomačil. Ljubljancani in okoličani so mu še dolgo dejali špitalski most, pozneje pa Frančiškanski most. Gradbo mostu je bil izdražil dne 26. marca 1841. beljaški podjetnik (»impresario«) Italijan *Giovanni Picco* za 39.499 fl. Zaradi sprememb načrta med gradbo in drugih nepričakovanih stroškov (n. pr. za zasilno brv, ograje ob škarpah i. dr.) se je

¹ Glej *Laibacher Zeitung* z dne 27. septembra 1842., št. 78., s kratkim poročilom o slovesni otvoritvi mostu, ki jo je spremljalo streljanje z Ljubljanskega gradu. Napis na južnozahodni strani mostu, še danes ohranjen, se glasi: Archiduci Francisco Carolo MDCCCXLII. Civitas. Pod napisom je lavorjev venec. Črke in venec so iz kovine.

Kramarske hišice v Prešernovi ulici l. 1935.

Pogled z Marijinega trga. Vidijo se od desne na levo: »Mali oglasi« Jutra (št. 4) urarska in zlatarska trgovina H. Suttner (št. 6–12), pekarna J. Kavčič (št. 14), trgovina z usnjem Andrej Čekada (št. 18), svetli zasloni trgovine z dežniki in nogavicami J. Vidmar (št. 20–22), za njo visi izložbena tabla trgovine J. Vesel (št. 24), ovalni izvesek pa označuje prodajalno peciva V. Bizjak (št. 26). Še višje gori vidimo izvesno tablo trgovine s čevlji Franje Snoj (št. 28 in 30), torbarske trdke J. Köhler (št. 32) in dežnikarice Gastraun (št. 42)

Kramarske hišice v Prešernovi ulici l. 1935.

Pogled proti Marijinemu trgu. V ospredju je deloma vidna prodajalna Uršule Turk (št. 34) za njo prodajalna torbarske in jermenarske trdke J. Köhler (št. 32), potem dvojna prodajalna čevljev Franja Snoj (št. 30 in 28). Sledi nekdanja veža (prodajalna V. Bizjak št. 26), modna trgovina J. Vesela (št. 24) in prodajalna dežnikov in nogavic J. Vidmar (št. 22 in 20). Vidita se še izveska trgovine A. Čekada (št. 16) pekarni J. Kavčič in trgovine H. Suttner

ta vsota povišala na končno ugotovljeni znesek 46.316 fl. Kolavdacijski zapisniki z dne 29. novembra in 15. decembra 1842. hvalijo solidnost izvršenih del. Most se ni po odpravi odrov niti za spoznanje vdal.²

Končna kolavdacija vseh, z zidavo »bazarja« v Slonovi ulici zvezanih del, med njimi tudi rastlinjaka na frančiškanskem vrtu, se je vršila v začetku leta 1843., pri čemer se je ugotovila za dela, ki so bila preko proračuna, vsota 382 fl. 59 kr., ki jo je plačal magistrat prizadetim obrtnikom šele po ponovnih terjativah.

Uvozna veža je bila čez dan odprta, ponoči in ob praznikih pa zaprta z močnimi vrati. Zgornji, obokani del teh vrat pa ni bil zavarovan; da se zabranijo morebitne tatvine in vlomi, je dal magistrat l. 1845. ta del na zahtevo frančiškanskega samostana in sosednih kramarjev zamrežiti z močnimi železnimi križi, ki jih je videti še danes.

L. 1841. poglobljeni vodnjak na vreteno (v kotu med zapadnim zidom cerkve in severnim pročeljem samostana) se rabi tudi še danes.³ L. 1842. zgrajeni, na mejni zid proti frančiškanski ulici naslonjeni stekleni rastlinjak pa so oo. frančiškani l. 1936. podrli, ko so sezidali na mesto zidu v Frančiškanski ulici trinadstopen konvikt in čedne zidane prodajalne.

6. RAZVOJ LJUBLJANSKEGA »BAZARJA« DO DANAŠNJIH DNI

Na dolgi stavbi kramarskih prodajaln v Slonovi, danes Prešernovi ulici, se ni odslej skoraj nič spremenilo. Pač pa so se njih lastniki hitro menjavali in le malokateri kramarski rod je tod obratoval več kot 20 let. Ob splošnem prešteviljenju ljubljanskih ulic l. 1877. so tudi prodajalne dobile nove številke, ki veljajo še danes. Številčenje v Slonovi ulici se je takrat izvršilo narobe: od spodaj (od Marijinega trga) navzgor in sicer tako, da je dobila leva stran ulice lihe,

² Glej konvolut »Frančiškanski most« v posebni (stvarni) zbirki starejših aktov mestne registrature.

³ Glej sliko v »Kroniki« III., stran 132.

desna, kjer stoje prodajalne, pa sode številke. Tako ima prejšnja zadnja številka (22) danes številko 4, prva (1) pa številko 48. To prešteviljenje se je upoštevalo že na našem pregledu prodajaln iz leta 1841. (*»Kronika«* III., stran 130) in se bo obdržalo v naslednjih pregledih, ki naj pokažejo spremembe lastnikov kramarskih hišic od leta 1841. do danes v 9 obdobjih (1841., 1859., 1874., 1888., 1898., 1908., 1918, 1928. in 1938.), torej za dobo 97 let.

Kakor je bilo že omenjeno, so kramarske hišice spočetka rabile v zgornjih delih in v podstrešju tudi za stanovanje skromnejšim kramarjem in branjevcem, tako n. pr. Ludoviku Ružički, Roku Zieglerju, trafikantki Jožefi Uršič, v novejšem času še Uršuli Turk in Mariji Sitar. Prodajalna Uršule Turk je v nasprotju z drugimi še danes ohranila svoj prvotni značaj, kakršnega je imela pred 90 leti in je zato v lokalnozgodovinskem pogledu zanimiva. Njena last-

nica je danes menda edina v dolgi vrsti nekdanjih kramaric, ki v svoji hišici tudi stanuje.

Razen dvojne prodajalne št. 18/19, nova št. 12/10, ki je prešla v Slonovo ulico kot naslednica nekdanje Primčeve, potem Alojziji Hoffmannove dvojne kolibe št. 4 na Špitalskem mostu in prehajala kot taka na vse pravne naslednike (Uršič, Veit, Hauptmann, Kordik, Seunig), so bile vse druge do l. 1850. samo enojne. Toda že od l. 1864. se kaže namera združevati po dve ali več takih prodajaln v eno (Ivan Frisch, stari št. 8 in 9, novi št. 34 in 32), Jožef Seunig, stari št. 20 in 21 (novi št. 8 in 6). Obenem se dotični lokali prenavljajo; iz *»bazarja«* nastajajo *moderne izložbe*, ki jih prej ni bilo in zaradi tesnih prostorov vsake kramarije tudi biti ni moglo. L. 1890. združita Matevž in Marjana Štucin prodajalni št. 48 in 46, l. 1900. Anton in Alojzija Turk prodajalni št. 24 in 22, l. 1910. Andrej Vesel kar 3 lokale: št. 24, 22 in 20, l. 1927. Franja in Terezija Snaj prodajalni št. 30 in 28, l. 1929. Ana

KRAMARSKE HIŠICE V SLONOVI (PREŠERNOVI)

Stara številka	Nova številka	L a s t n i k i k r a m a r -			
		1841.	1859.	1874.	1888.
1	48	Terezija Ziegler (1841.)	Terezija Ziegler	Terezija Ziegler	Matevž Štucin (1888.)
2	46	Ana Ružička	Ludovika Ružička (1854.)	Jožefa Ružička (1872.)	Marija Krajec (1880.)
3	44	Ivan Winkler	Franc Mally (1857.)	Franc Mally	Venčeslav Pezdič (1886.)
4	42	Katarina Ziegler	Marija Kokalj (1858.)	Andrej Bugar (1863.)	Andrej Bugar
5	40	Katarina Ziegler	Neža Gorjup (1858.)	Neža Gorjup	Neža Gorjup
6	38	Marjeta Pirc	Jurij Freiburger (1858.)	Terezija Oblak (1873.)	Adalberta Ošabnik, roj. Oblak (1886.)
7	36	Miha Pogačnik	Miha Pogačnik	Janez Kadivec (1865.)	Antonija Kadivec (1883.)
8	34	Ludvik Knee	Marjana Knee (1842.)	Ivan Frisch (1864.)	Ivan Frisch
9	32	Ludvik Knee	Marjana Knee (1842.)	Ivan Frisch (1864.)	Ivan Frisch
10	30	Neža Tomic	Matevž Remc (1856.)	Franc Bahovec (1874.)	Apolonija Štrukelj (1876.)
11	28	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina
90	26	Mestna občina	Mestna občina (veža)	Mestna občina (veža)	Mestna občina (veža)
12	24	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina	Mestna občina
13	22	Marija Venazzi	Jožefa Waidinger (1853.)	Jožefa Waidinger	Alojzija Turk (1880.)
14	20	Marija Goršič	Elizabeta Mayer (1845.)	Marija Vesel (1873.)	Andrej in Ana Vesel (1886.)
15	18	Jera Orešek	Jurij Freiburger (1845.)	Jurij Freiburger	Marija in Antonija Freiburger (1883.)
16	16	Franc Dolcher	Franc Dolcher	Marjeta Kraljič, roj. Šarc (1870.)	Uršula vdova Jager (1883.)
17	14	Rok Ziegler	Rok Ziegler	Jernej Ziegler (1865.)	Jakob Škerbinc (1876.)
18	12	Alojzij Hoffmann	Jožefa Uršič (1846.)	Alojzija Veit, roj. Uršič (1867.)	Adolf Hauptman (1885.)
19	10	Alojzij Hoffmann	Jožefa Uršič (1846.)	Alojzija Veit (1867.)	Adolf Hauptman (1885.)
20	8	Franc Ungelerth	Blaž Janeschitz (1859.)	Jožef Seunig (1862.)	Jožef Seunig
21	6	Ivan Winkler	Blaž Janeschitz (1859.)	Jožef Seunig (1862.)	Jožef Seunig
22	4	Ivan Nickel	Jožef Nickel in otroci (1851.)	Uršula Repin (1864.)	Marija Kušar (1888.)

Žibert prodajalni št. 38 in 36. L. 1915. je bil Karl Seunig lastnik kar štirih prodajaln na spodnjem koncu (št. 6, 8, 10 in 12), Jožef in Marija Turk pa l. 1912. lastnika 3 lokalov na gornjem koncu (št. 44, 46 in 48).

Proces, ki ga opazujemo na teh primerih in ki gre nevzdržno naprej, *ustvarja na mestu starih, zelo preprostih*, za majhne podeželske potrebe določenih *kramarij* čedalje večje in *modernejšje trgovine z obsežnimi izložbami*, ki stopajo že v konkurenco s trgovskimi lokali v modernih mestnih stavbah. Ta razvoj, ki se je pojavil z veliko silo od prevrata sem, pa *pomeni konec ljubljanskega bazarja* in se je v bistvu *dovršil že v naših dneh*. Izmed vseh 22 prodajaln, katerim je l. 1927. prirasla še 23. (preurejena uvozna veža), sta ohranili prvotni značaj samo še kramariji Marije Sitar (danes Frančiška Paternoster) na št. 40 in Uršula Turk na št. 34 ter nožarna Kornelije Juvan

Fogled na Frančiškansko ulico l. 1936. s hotela Uniona pred zidavo pritličnega trakta za prodajalne, ki je odpravil pusti vrtni zid, v katerem se spredaj vidijo uvozna vrata na vrt

ULICI V SMERI PROTI MARIJINEMU TRGU

s k i h h i š i c

1898.	1908.	1918.	1928.	1938.
Matevž Štucin	Jožef in Marija Turk (1900.)	Jožef in Marija Turk	Jožef Turk	Albina Turk (1933.) (tvrdka Rokavičar)
Marjana Štucin (1897.)	Marjana Štucin	Jožef in Marija Turk (1910.)	Jožef Turk	Vilka Turk (1933.) (menjalnica Reicher & Turk)
Franc Vidali (1897.)	Franc Vidali	Marija Turk (1912.)	Marija Turk	Angela Turk, por. Reicher (1933.) (najem. Iv. Legat, pisalni stroji)
Julijana Bajc (1892.)	Marija Bajc (1908.)	Marija Bajc	Marija Bajc (1919.)	Maks Bajc (1931.) (najemnik dežnikar Gastraun)
Marija Sitar (1893.)	Marija Sitar ml. (1906.)	Marija Sitar	Marija Sitar	Valentin Sitar, župnik v Preddvoru (1933.) (najemnica Fani Paternoster)
Adalberta Ošabnik	Anton Žibert (1900.)	Ana Žibert	Ana Žibert	Ana Žibert, por. Čepon
Antonija Kadivec	Antonija Kadivec	Antonija Kadivec	Ana Žibert (1928.)	Ana Žibert, por. Čepon
Uršula Turk (1890.)	Uršula Turk	Uršula Turk	Uršula Turk	Uršula Turk
Ivan Pevec (1892.)	Ivan Pevec	Franja Snoj (1918.)	Franja Snoj	Avgusta Köhler (1931.) in Roza Delacorda, roj. Köhler (1932.)
Apolonija Štrukelj	Apolonija Štrukelj	Apolonija Štrukelj	Franja Snoj (1927.)	Franja Snoj
Jožef Gradiž (1898.)	Jožef Gradiž	Karl Kronig (1909.)	Terezija Snoj (1925.)	Franja Snoj (1932.)
Mestna občina (veža)	Mestna občina (veža)	Mestna občina (veža)	Mestna občina, najemnik Viljem Bizjak (1927.)	Mestna občina, najemnik Viljem Bizjak
Alojzija Turk (1898.)	Anton Turk (1900.)	Andrej Vesel (1910.)	Jožef Vesel (1927.)	Jožef Vesel
Alojzija Turk (1898.)	Alojzija Turk	Andrej Vesel (1910.)	Franjo in Jožef Vesel (1923.)	Jožef Vidmar (1932.)
Andrej in Ana Vesel	Andrej Vesel (1903.)	Andrej Vesel	Jožef Vesel (1927.)	Jožef Vidmar (1932.)
Franc Juvan (1898.)	Franc Juvan	Rudolf Juvan (1914.)	Klotilda Juvan (1928.)	Klotilda Juvan
Uršula Štibernik vdova Jager	Andrej Marčan (1902.)	Andrej Marčan	Andrej Marčan	Andrej Čekada (1929.)
Ivan Kordik (1897.)	Ivan Kordik	Karl Seunig (1913.)	Jakob Kavčič (1924.)	Jakob Kavčič
Ivan Kordik (1897.)	Ivan Kordik	Karl Seunig (1913.)	Karl Seunig	H. Suttner (1935.)
Ivan Kordik (1897.)	Ivan Kordik	Karl Seunig (1913.)	Karl Seunig	H. Suttner (1935.)
Jožef Seunig	Karl Seunig (1900.)	Karl Seunig	Seunigovi mladol. otroci	H. Suttner (1935.)
Jožef Seunig	Karl Seunig (1900.)	Karl Seunig	Ivana Seunig	Ana Čepon ml.
mladol. Ivan in Marija Seunig (1893.)	mladol. Ivan in Marija Seunig	Ivana Seunig (1910.)	Ivana Seunig (naj. uprava »Jutra«)	Ana Čepon ml.

Prešernova ulica št. 26
Nekdanja uvozna veža v frančiškanski vrt — danes prodajalna tvornice
peciva Viljema Bizjaka

na št. 18, vse druge so se prenašale v moderne trgovske lokale, v katerih so nameščene trgovine z zlatino in dragulji (H. Suttner šte. 8 do 12), s čevlji (Franja Snoj, št. 28 in 30, in tvrdka Žibert, št. 36 in 38), s pisalnimi stroji (Iv. Legat, št. 44), z dežniki in nogavicami (Jožef Vidmar, št. 20 do 22), menjalnice (Reicher & Turk, št. 46) itd.

Nadaljnja značilnost nekdanjih kramarskih prodajal je ta, da je skoraj polovica teh stavb, odnosno lokalov *oddana v najem*, prav tako, kakor oddajajo posestniki velikih hiš pritličje v prometnih ulicah v najem trgovcem in obrtnikom. Dočim so dobili, kakor smo videli, pred 90 leti stari kramarji te hišice v last

zaradi svojega obrta, da ga nemoteno izvršujejo v njih, so postala nekdanja prevzeta poslopja današnjim lastnikom, ker stoje v eni najprometnejših ulic ljubljanskih, zelo plodonosna naložba, katere glavnična vrednost dosega danes vsoto 130.000 din. In te hišice so stale pred 90 leti mestno upravo vsaka zase niti 700 fl.!

Tu omenjenemu modernemu razvoju se tudi ni mogla ustavljati *nekdanja uvozna veža* na frančiškanski vrt (nova št. 26), ki je ostala od vsega početka do danes last mestne občine in je dobila l. 1844. edina pravo konskribcijsko številko 90, dočim so bile vse ostale številke prodajaln tja do 1877. le ulomki te glavne številke. Sosedni prodajalni št. 11 (nova 28) in 12 (nova 24), ki so mestu od delitvi l. 1842. ostali v lasti, je mesto dne 19. julija 1898. prodalo (št. 11) brivcu Jožefu Gradižu, odnosno (št. 12) kramarici Alojziji Turk (nova zemljeknjižna vložka št. 204 odn. 203 kapuc. predmestja). Uvozna veža pa se ni mogla prodati, niti trajno rabiti (dajala se je v najem branjevcem čez dan), ker je na njej bremenila izza znane izročilne pogodbe z dne 11. novembra 1842. vknjižena služnost frančiškanskega samostana za uvoz in izvoz iz frančiškanskega vrta. V teku let pa so oo. frančiškani to vežo čedalje manj uporabljali, ker so imeli na koncu mirne Frančiškanske ulice mnogo pripravejši dovoz na svoj vrt. Zato se je že l. 1910. tedanji mestni župan Ivan Hribar obrnil na samostansko predstojništvo z vprašanjem, ali in pod katerimi pogoji bi se hotel samostan odpovedati omenjeni služnosti in dovoliti, da se iz dosedanje *uvozne veže* v Prešernovi ulici napravi *prodajalna*. Evropska vojna je prekinila zaključek pogajanj, ki so bila dozorela že do ugodne rešitve.

Po vojni je občinski svet v seji z dne 15. februarja 1921. odobril pogoje samostanskega predstojništva, da plača namreč mesto konventu, ako se odreče omenjeni služnosti, enkratno odškodnino 10.000 kron in da zazida notranja vežna vrata v samostanski vrt na svoje stroške. Na podstavi izbrisnega dovoljenja deželnega sodišča z dne 2. maja 1921. se je služnost uvoza dne 22. septembra 1921. v zemljiški knjigi izbrisala, mesto pa je okusno prenašalo vežo v trgovski lokal, v katerem je še tisto leto odprl pekovski mojster Jakob Kavčič podružnico svoje pekarnice, leta 1928. pa tvorničar peciva Viljem Bizjak.

Kramarske prodajalne, predstavljene pred 96 leti s Špitalskega in Čevljarskega mostu v današnjo Prešernovo ulico, so bile zadnji znaki nekdanjega številnega in premožnega ljubljanskega kramarstva in se umaknile, kakor kramarstvo samo, modernemu trgovskemu razvoju našega mesta. Orjaški ritem naše dobe izpodjeda čedalje bolj tudi ta zadnji ostanek starih gospodarskih razmer v središču moderne Ljubljane. Zato morda ni bilo odveč, da so se skušale v pričujoči razpravi rešiti pozabe.